

3 (1) 1991

КЛЮЛЕНД.ОН.

«Мы выйдем
щыльнымі радамі...»

Фотарэпартаж нашага карэспандэнта Анатоля Яўхімавіча аб
красавіцкіх падзеях 1991 года ў Менску чытайце на 29 б.

Polacak

Published with the financial support of parish
Mother of God of Zyroviccy,
Cleveland, Ohio, USA.

Друкуеца пры фінансавай дапамозе царквы Жыровіцкае Божае Маці,
Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы, г. Кліўленд, штат
Агаё.

Рэдакцыйная калегія: **Святлана Белая** (рэдактар), **Міхась Белямук** (сакратар), **Янка Салавянюк** (мастак), сябры -- **Сяргей Карніловіч, Іна Каҳаноўская, Вольга Дубаневіч (МакДэрмат), Лідзія Лазар--Ханенка, Янка Ханенка.**

Editorial board : **Svetlana Belaia** (Editor), **Michael Bielamuk** (Secretary), **Jan Solowienuk** (Artist), Members -- **Serge Karnilovich, Ina Kachanovski, Olga Dubanevich (Mc Dermott), Lydia Lazar-Chanenka, Yanka Chanenka.**

Ганаровыя сябры рэдкалегії: **Анатоль Белы, Іосіф Юхो.**

Прозвішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence shoud be adressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. (216) 651-3451

Зъмест

Пачынальнікі

Анатоль Белы. Вытокі нацыянальнай съядомасці (Заканчэнне). 3

Наша гісторыя

Вадзім Круталевіч. 25 сакавіка 1918 г. у гісторыі самавызначэння Беларусі	8
Ірина Масько. Фальшываманэтчыкі старжытнага Палаца	11
Леанід Лыч. Беларусізацыя (Праця).	14
Эрнэст Ялутін. Съечкі на Дзяды.(Праця)	18

Памяць зямлі

Віктар Новік. Лёс музыканта	24
Яўген Гучок. За што загінуў ён, Грачанікаў?	28

Пад бел-чырвона-белым съцягам

Анатоль Яўхімавіч. «Мы выйдзем шчыльнымі радамі...»	29
Згукі Бацькаўшчыны	

Віктар Шып. Балядা 25 Сакавіка	33
Зыніч. Беларусі (Да Святыя)	33
Анатоль Дарожскі. «Не давайце чужынцамі быць!»	33
«Вянок » з калекцыі Тацьцяны Лапіцкай.	34

Роднае слова

Святлана Белая. Максімава Яраславія	36
Масей Сяднёў. «Светлы міг» Яна Чыквіна	43

Далёкае і блізкае

Міхась Белямук. Пачатак.	46
Пётра Нядзьецкі. «Ой, ды забалела маё сэрцайка...»	49
М.Дубок. Пётра Звонны	50

Зъцдало житих

Міхась Чаромха. Званы Беларусі.	51
---	----

Чарнобыльскі шлях

Васіль Якавенка. Наканаваньне.	55
Ірина Кісялёва. Чарнобыль: спроба аналізу сітуацыі (Працяг)	60

З жыцьця эміграцыі..	66
------------------------------	----

Янка Салавянюк. Мастацкае афармленыне вокладкі, ілюстрацыі да артыкулаў «Беларусізацыя», «Максімава Яраславія», «Съечкі на Дзяды».

На першай бачынцы вокладкі: эскіз іконы Жыровіцкай Божай Маці, якая знаходзіцца ў царкве Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўлендзе. Мастак Янка Салавянюк.

***** Пачынальнікі *****

ВЫТОКІ нацыянальнай съядомасьці

Анатоль Белы

Найбольш ярка працэс фарміраванья нацыянальнай самасъядомасьці беларускага народу прайвіўся ў часы паўстання ў Беларусі ў 1863 г. Яно выклікала ўздым рэвалюцыйнай публіцыстыкі, спрыяла зъяўленню найбольш значных мастацкіх твораў. Сярод удзельнікаў паўстання знаходзіліся Вінцэнт Дунін—Марцінкевіч, Францышак Багушэвіч, Арцём Вярыга-Дарэўскі, Юльян Бакшанскі і іншыя. Паўстаньне дало магутны штуршок развіўцю нацыянальнай самасъядомасьці. У беларускую літаратуру прыйшлі нацыянальныя пісьменнікі: Францышак Багушэвіч, Янка Лучына, Альгерд Абуховіч, Фэлікс Тапчэўскі, Адам Гурыновіч, Марыя Косіч. Але, бадай, самым яркім прадстаўніком рэвалюцыйнай дэмакратичнай думкі тагачаснай Беларусі быў Кастусь Каліноўскі. Яго «Мужыцкая праўда» — першая нелегальная газэта, што з'явінулася непасрэдна да беларускага селяніна на яго мове, зъяўляецца сапраўдным узорам публіцыстыкі.

Заканчэнне. Пачатак у №2.

Дэйнасць Каліноўскага — яркі паказвык абуджэньня нацыянальнай самасъядомасьці беларускага народа й адначасова актыўны каталізатор гэтага абуджэньня. Яна ўнесла значны ўклад у раззвіццё беларускай літаратурнай мовы, рэвалюцыйнай публіцыстыкі, беларускай дэмакратичнай прэсы, пазіі.

Вялікую цікавасць уяўляе дзеянасць рэвалюцыйнага гуртка, арганізаванага ў Пецярбургу студэнтамі-выхадцамі з Беларусі. Восеньню 1881 г. яны стварылі беларускую фракцыю, якая далучылася да партыі «Народная воля», разгарнулі актыўную выдавецкую дзеянасць — выдавалі брашуры, часопіс «Гоман». Найбольш значнае месца ў публіцыстычных і тэарэтычных артыкулах займалі праблемы нацыянальнай съядомасьці беларускага народа. Па ідэйнаму зъместу выданыні былі неаднародныя: адны — чиста ліберальныя, другія — народавольскія, трэція сталаі на пазыцыях «навуковага сацыялізму».

Упершыню ў гісторыі нацыянальнай думкі ў другім нумары «Гомана» ад 15 лістапада 1884 г. быў зъмешчаны артыкул, прысьвечаны як тэарэтычным пра-

блемам, так і практичнаму фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Неабходна адзначыць высокі ўзровень артыкула, глыбіню распрацоўкі пастаўленых праблем, веданыне жыцця.

Цётка. Мастак Я.Ціхановіч

«Навошта, — пісаў аўтар, — ў імя патрыятызму адна нацыя будзе зьнішчаць іншую, калі ў выніку барацьбы пацерпіць і тая, і другая ў асобе простага народа і павялічыцца магутнасцю і сіла драпежнікаў, якія разаграваюць народны антаганізм?»¹

Што датычыць Беларусі, — аўтар лічыць,—то яе народ адчувае сваю арганічную сувязь і адрознівае свае інтэрэсы ад інтэрэсаў польскіх і вялікарасейскіх, што вельмі часта гэтая інтэрэсы ўзмацняюцца эканамічным ан-

таганізмам, у прыватнасці ўспамінамі аб прыгоньніцкім праве.

Аўтар выказвае крэда беларускай групы нарадавольцаў: «Мы, беларусы, павінны змагацца ў імя мясцовых інтэрэсаў беларускага народа і фэдэратыўнай аўтаноміі краіны: мы, рэвалюцыянеры, таму што, падзяляючы праграму барацьбы «Народнай волі», лічым неабходным прыніць удзел у гэтай барацьбе.²

У кансалідацыі беларускай нацыі, росыце яе самасвядомасці значную ролю адыграла рэвалюцыя 1905—1907 гг. Яшчэ раней на базе асьветніцкіх гурткоў Вільні, Гародні, Менска пад назвай «Беларуская рэвалюцыйная грамада» ў 1903 г. была ўтворана нацыянальная партыя леванародніцкага напрамку. На сваім першым з'ездзе ў снежні 1903 г. у Вільні яна атрымала назну «Беларуская сацыялістычная грамада». Праграма БСГ уключала асноўныя дэмакратычныя патрабаванні, у тым ліку краявай аўтаноміі Беларусі.

Тры патокі вызваленчага руху зыліліся ў рэвалюцыі — рабочы, сялянскі і нацыянальны. Адметнай асаблівасцю было тое, што нацыянальнае пытаныне было падпарадкована галоўнаму — аграрнаму. Нацыянальна—вызваленчы рух цесна пераплітаўся з сацыяльным — антыпрыгонным. Галоўнай рухаючай сілай была не буржуазія, а

сялянства, якое, змагаючыся за вырашэнне аграрнага пытаньня, у той-жэ час змагалася і за нацыянальнае вызваленне.

У выніку рэвалюцыйнага напору народных мас царскі ўрад вымушаны быў пайсьці на ўступкі і маніфэстам 17 кастрычніка 1905 г. дазволіў стварэньне нацыянальных партый, выданье друкарных органаў на нацыянальны мове.

Піянерамі беларускай пэрыёдыкі сталі «Наша доля» і «Наша ніва». Першая на пятym нумары была забаронена царскімі чыноўнікамі за адкрыта рэвалюцыйны зъмест. А другая, хоць і зь вялікімі цяжкасцямі, выходзіла да 1915 г.

Менавіта «Наша ніва» дала магчымасць сфарміравацца такім беларускім пісьменынкам, як Максім Гарэцкі, Цішка Гартны, Зымітрок Бядуля, Канстанцыя Буйло, Алесь Гурло. Дзяячоў газэце сталі шырока вядомы імёны Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Цёткі, Вацлава Ластоўскага, Івана й Антона Луцкевічаў, Сяргея Палуяна і многіх іншых дзеячоў беларускай культуры.

Калі беларуская літаратура XIX ст. аказвала яшчэ слабы ўплыў на нацыянальную самасвядомасць беларускага народу, дык літаратура пачатку XX ст. пачала хутка аббуджаць яго сувядомасць, аказваць уплыў на фарміраванье беларускай нацыі.

Толькі ў 1910 г. у «Нашу ніву» напісалі 960 карэспандэнтаў з 489 вёсак і мястэчак. Да газэты цягнуліся так, як некалі «шли в Запорожскую Сеч», пісаў былы рэдактар газэты А.М. Уласаў.³

М. Гарэцкі.

У Вільні, Пецярбургу, Менску ўзёнікі беларускія выдавецтва таварысты: «Заглянє сонца і ў наша аконца», «Наша хата», «Беларускае Выдавецтва Таварыства», выдавецтвы «Нашай Нівы», «Homana», «Bielarusa», Антона Грыцкевіча, «Саха» і «Вясёлка» і іншыя. На думку С.Александровіча, яны ў 1907—1916 гг. надрукавалі 179 кніг на беларускай мове тыражом ня меньш як 286 тыс. экзэмпляраў.³

Развівалася культура. У Вільні быў заснаваны беларускі музычна-драматыч-

ны гурток. (Яго пачынальнікам, арганізатарам, рэжысёрам, дырэктарам і драматургам быў Ф.Аляхновіч). Ім былі паставлены п'есы «Модны шляхцок» К.Каганца, «Як яны жанліся» А.Валодзькі, абразок Э.Ажэшкавай «Хам; «На вёсцы», «Бутрым Няміра», «Манька», «Базылішак», «Калісь» — Ф.Аляхновіча і іншыя. З кастрычніка 1916 пачаліся менш рэгулярныя ва ўмовах вайны спектаклі.

Распаўсюджваньню нацыянальнай культуры сярод мас садзейнічалі «белорусские вечеринки», якія дзейнічалі ў Вільні, Гародні, Полацку, Слуцку і інш.

Нараджэнне беларускай нацыянальнай прафесіянальнай культуры і навукі зьявілася вынікам кансалідацыі нацыі. Яна была накіравана на нацыянальны прагрэс і ў першую чаргу — умацаваньне нацыянальнай самасъядомасці. У другой палове XIX — пачатку XX стст. зъяўляюща фундамэнтальныя працы І.І.Насовіча, Ю.Ф.Крачкоўскага, М.Е.Нікіфароўскага, П.В.Шэйна, Е.Р.Раманава, М.Фэдароўскага, М.В.Доўнар-Запольскага, Е.Ф.Карскага й інш. Яны дастаткова поўна характарызавалі матэрыяльную і духоўную культуру беларусаў, іх гісторыю, мову, літаратуру, ставілі пытаныні этнагенезу.

Важным паказыкам росту этнічнай самасъядомасці зъяўляеца ўсё больш актыўнае ўжываньне назвы «Белорус-

сия» і этноніму «белорусы». Так, фальклёрна-этнографічныя зборнікі І.І.Насовіча, П.А. Бяссонава, П.В.Шэйна, М.Е. Нікіфароўскага носяць назвы «Белорусские песни», «Белорусские частушки» і г.д. Шматтомная праца Е.Р.Раманава называецца «Белорусский сборник», а фундамэнтальная праца Е.Ф.Карскага — «Белорусы».

Характэрна, што этнонім «белорусы» у канцы XIX — пачатку XX стст. канчатковая выцесніў усе іншыя агульныя для Беларусі назвы. Нават у тых рэгіёнах, дзе замацаваўся этнонім «литвины», да яго далучыўся этнонім «белорусы» (литвины— белорусы) ⁴. Хаця існавалі рэгіональныя назвы — «пальешукі», «пінчукі», «брэшчане», а таксама захоўваўся назоў «тутэйшыя». Вырасла нацыянальная самасъядомасць значнай часткі насельніцтва, якая раней уяўляла сябе палякамі па прычыне рэлігійнай прыналежнасці. У канцы XIX ст. многія з іх сталі лічыць сваёй роднай мовай беларускую. Колькасць «пальякаў» паменшыўся з 289 тысяч да 130 тысяч чалавек.

Вялікая роля ў фарміраваньні нацыянальнай самасъядомасці беларускага народа належыць публіцысты. У гэтым яна бачыла сваё грамадзянскае і нацыянальна-патрыятычнае прызначэнне. Напрыклад, Янка Купала, будучы рэдактарам «Нашай нівы», пісаў у ар-

тыкуле «А ўсё-ж такі мы жывём»:
 «Будзіца самапачуцьё народнае, пады-
 мае старонка наша свае вочы к сонцу і
 распрастоўвае свае магучыя плечы.
 Мілаваньне свайго роднага слова, сваёй
 ядынай бацькоўшчыны Беларусі бярэ
 верх над адступніцтвам і прадажніцтвам
 сябе ў чужую няволю... Выходзіць у
 съвет колькі беларускіх газэт,
 друкуюцца кожны год дзесяткі кніжак
 розных названьняў, закладаюцца
 беларускія выдавецкія суполкі, кнігарні і т. п. Усё гэта робіць сам народ, ці
 сваёй шчырай працай для Бацькаўшчыны,
 ці сваім запрацаванымі капелкамі, адда-
 ванымі на беларускія газэты, кнігі. Мы
 не знаем ні казённых падачак, ні ку-
 пленых працаўнікоў. Працуем для ідэі і
 будуем самі сабе новае, лепшае
 жыццё. Дык працуйма-ж далей! Сейма
 на роднай зямельцы здаровыя зярніты
 праўды, брацтва і свабоды, будзіма
 жывога народнага духа з магутнымі
 клікамі : к сонцу і праўдзе»⁵

У другім сваім артыкуле «Вера і на-
 цыянальнасць» Янка Купала пісаў:
 «Беларусу- католіку ўгаварваюць, што
 раз ён католік: то ён—паляк, і не
 павінны брататца з тым, хто іншай вёры:
 беларусу —праваслаўнаму кажуць, што
 раз ён праваслаўны, то ён —расіец, і ка-
 толіка-беларуса павінен съцерагчыся, бо
 ён паляк. И што з гэтага выходзіць?
 Расьце нязгода, расьце нянавісьць —

рэчи, ніколі не патрэбныя, апрача хіба
 ворагам нашага народа».⁶ Мы бачым,
 што лепшыя прадстаўнікі беларускай
 літаратуры і культуры выступалі су-
 праць нацыянальнай абмежаванасці і
 варожасці, за зъяднаньне народа.

Такім чынам, эвалюцыя нацыя-
 нальнай самасвядомасці беларускага
 народа даволі складаная, часам драма-
 тичная. У 1918 г. яна сфарміравалася,
 прынамсі, у большай часткі насель-
 ніцтва. Разуменые гэтага працэсу мае
 вялікае значэнне для нас, нашчадкаў, і
 будучых пакаленінняў.

-
1. Публицистика белорусских народников. —Мн.,Изд. БГУ им.В.И.Ленина,1983, б.109.
 2. Там жа. б. 120.
 3. Г.Кахан-оўскі. Адчыніся таямніца часу. —Мн., «Мастацкая літаратура», 1984. б.147.
 4. С.Александровіч. Гісторыя і сучаснасць.—Мн., 1968, б.207—208.
 5. Этнографія беларусаў.—Мн., Вид «Наука і тэхніка», 1985, с.164.
 - 6.Янка Купала. Збор твораў.—Мн., «Навука і тэхніка», 1976, т.7, б.207—208.
 7. Там жа. б. 217.

***** *Наша гісторыя* *****

25 сакавіка 1918 г. у гісторыі самавызначэння

Беларусі

Вадзім Круталевіч

Ва ўмовах галоснасьці і палітычнага плюралізму гэта дата стала предметам павышанай увагі друку, навуковых публікаций. Аб ёй гавораць на мітынгах і ў парламэнцкіх дыскусіях. 25 сакавіка называюць днём незалежнасьці, днём свабоды, вялікай вехай у гісторыі барацьбы беларусаў за сваю сувэрэнную дзяржаўнасць.

Што-ж тады здарылася 73 гады назад? У гэты дзень Рада Беларускай народнай рэспублікі, як паведамілі газэты, «пасціль спрэчак і бясконцых прамоў» прыняла сваю 3-ю Устаўную грамату, якая аб'явіла Беларусь «незалежнай і вольнай дзяржавай».

Тры дэкларацыі: «1-я Устаўная Грамата да народаў Беларусі» ад 21 лютага, «2-я Устаўная грамата да народаў Беларусі» ад 9 сакавіка і «3-я Устаўная грамата Рады Беларускай Народнай рэспублікі» ад 25 сакавіка 1918 г., развіваючы ідэю аб палітычных і сацыяльна-еканамічных асновах беларускай нацыянальнай дзяржавы, нарматывуна вызначылі важнейшыя палажэнні аб дзяржаўным і грамадzkім ладзе Беларусі, уласнасьці на зямлю й яе нетры, тэрыторыі рэспублікі, вярохойным органе ўлады, правах і свабодах грамадзян, статусе нацыянальных меншынств.

У першай грамаце гаварылася аб стварэнні да склікання Устаноўчага сойма Беларусі часовага органа ўлады (ім стаў Выканаўчы камітэт Савета Беларускага з'езду, які быў распушчаны савецкімі ўладамі Заходніяй вобласці 18 снежня 1917 г.) і стварэнні часовага ўрада — Народнага сакратарыята Беларусі, які павінен мець на мэце «абарону і зацверджэнне заваёваў рэвалюцыі».

Другая грамата зъмяшчала заяўленыне аб важнейшых характеристыках абвешчанай дзяржаўнасьці. Грамата абрыйсоўвала тэрыторию БНР у межах рассяялення і колькасной перавагі беларускага народу. Хаця ў дакумэнце і не гаварылася аб сувэрэннасці абвешчанай рэспублікі, але гэта вынікала зь яго зместу, структуры верхніяй улады і кірауніцтва. Канчатковыя рашэнні па ўсіх важнейшых пытаннях дзяржаўнага ладу мусіў прыняць Устаноўчы сойм, скліканыне якога плянавалася на бліжэйшы час.

Трэцяя грамата, як-бы падводзячы вынік акта нацыянальна-дзяржаўнага са-
мавызначэння, давала адказ на пытанье аб характеристы ўзаемаадносінаў паміж БНР і
Расіяй, ад якой дзяржаўна абасобілася Беларусь. У грамаце заяўлялася аб поўнай
самастойнасці Беларускай народнай рэспублікі, і тым самым съкідавалася «апошнє
ярмо дзяржаўнай залежнасці, якое гвалтам накінулі расійскія цары на наш вольны і
незалежны край». Поўная дзяржаўная незалежнасць не азначала, што павінны быць
прэрваныя ўсялякія ўзаемаадносіны з Расіяй. Прыпушчалася, што Устаноўчы сойм
выкажацца аб форме дзяржаўных, дакладней міжнародна-прававых, сувязей Беларусі
і Расіі, таксама Беларусі зь іншымі дзяржавамі.

Першы Ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі. Народны Сакратарыят(Н.С.). Сядзяць
злева: А. Бурбіс (маскоўскі консул), І. Серада (Н.С.Гаспадаркі), Я.Варонко (Старшыня і Н.С.
Замежных спраў), В.Захарка (Н.С. Скарбу). Стаяць: А.Смоліч (Н.С. Асьветы), П.Крачэўскі
(Н.С.Кантролю), К.Езавітаў (Н.С. Вайсковых Спраў), А.Аўсянік (Сябра Н.С.) Л.Заяц (Сакратар Н.С.)
Мастак Уладзімір Жук.

Трэцяя грамата заяўляла аб намеры ўрада БНР паставіць пытаныне перад зацікаўленымі дзяржавамі, аб пераглядзе той часткі Брэст-Літоўскага мірнага трактата, якая датычылася Беларусі, і самастойна падпісаць мірнае пагадненіне з адпаведнымі бакамі, так як трэція дзяржавы не маюць права вырашаць лёс Беларусі.

Перагляд мірнага дагавору павінен быў даць магчымасць для аб'яднання у адзінае дзяржаўнае цэлае ўсе тэрыторыі зь перавагай беларускага насельніцтва. Меліся на ўвазе: Магілеўшчына, беларускія часткі Меншчыны, Горадзеншчына з Горадніем і Белаостокам, Віленшчына, Віцебшчына, Смаленшчына, Чарнігаўшчына і сумежныя часткі суседніх губерній, якія засяялі беларусы. Грамата была зъвернута да ўсяго міжнароднага згуртаванья. Праўда, у ёй не было прымых заклікаў да дыпламатычнага прызнання БНР. Выказвалася толькі надзея, што «любычая волю народы дапамогуць беларускаму народу ў поўнай мэры зьдзейсніць яго палітычна-дзяржаўныя ідэялы».

У сваім спалучэнні граматы даюць уяўленыне аб палітычнай пазыцыі беларускай дзяржавы ў адрозненьне ад праграмы, прапанаванай новай уладай. Прыхільнікі абавязчэння БНР не прызнавалі гістарычнай непазыбжнасці Каstryчніцкай рэвалюцыі, улады бальшавіцкіх Саветаў і рэвалюцыйных камітэтаў. Яны прапаноўвалі па сутнасці традыцыйныя дэмакратычныя формы грамадзкага і дзяржаўнага ладу. Такім чынам, разыходжаныі з бальшавікамі ішлі глыбей, да сацыяльна-эканамічных і палітычных асноваў дзяржаўнасці. А гэта прыдавала канфлікту асобую вастрыню. У граматах меліся ідэі, якія зараз прызнаюцца як дасягненыне сусьеветнай палітычнай культуры. Гэта свабода слова, друку, сходаў, забастовак, саюзаў, 8-мі гадзінны працоўны дзень і нават «роўнае права ўсіх моў народаў Беларусі». Створэнне Устаноўчага сойма Беларусі меркавалася на асновах усеагульнага, раўнага, прамога, тайнага і прапарцыйнальнага выбарчага права.

Сама ідэя дзяржаўнай незалежнасці, права нацыі на дзяржаўнае абасабленыне і сувэреннію дзяржаву, зьяўлялася выражэннем сусьеветнай дэмакратычнай тэндэнцыі, народжанай нацыянальна-вызваленчым рухам. Нацыянальная дзяржава ўсё мацней становілася нормай структуры міжнароднага згуртаванья, нягледзячы на захаваныне магутных сусьеветных імпэрый. Палажэнні грамат ў вядомай ступені «стыкуюцца» з нашай сучаснай канцэпцыяй прававой дзяржавы, што стымулюе да іх цікавасці грамадзкасці. Спатрэбліцца дзесяткі гадоў, каб нашае грамадзтва, адчуўшы на сабе прыгнёт таталітарызму, ацаніла дасягненыні папярэдніх эпох.

(Працяг у наступным нумары)

Фальшиваманэтчыкі старажытнага Полацка *

Ірына Масько

З даўніх часоў зручнае геаграфічнае становішча Полацка садзейнічала ўдзелу ў актыўным міжнародным гандлі. Вельмі рана ўстанаўліваюцца гандлёвыя сувязі Полацка з Рыгай. Першае зь вядомых гандлёвых пагадненняў адносіцца да 1210 г. У наступны час яно падцверджваецца абодвумя бакамі. Смаленская «Праўда» 1229 г. на працягу некалькіх стагоддзяў заставалася асновай для разьвіцця й арганізацыі гандлю на Дзвіні: вызначала памер пошліны, нормы штрафаў і г.д. «Німецкія» купцы мелі права праезду ў Полацак, Віцебск, Смаленск і па-за яго межы. Палачане маглі бесперашкодна наведваць Рыгу, Любек, Готланд...

Не заўсёды, аднак, у адносінах Полацка і Рыгі было ўсё «чыста» і «гладка». Так у канцы ХУ ст. узynік канфлікт, які звязаны з актыўізацыяй дзейнасці полацкіх фальшиваманэтчыкаў, спэцыялізаваўшыхся на падрабліваныні шылінгаў Лівонскага Ордэна. Факты фабрыкацыі асобнай манэты самі па сабе — своеасаблівия съведкі дастаткова высокага ўзроўню разьвіцця рыначнага жыцця. Больш таго, інтэнсіўнасьць іх, як відаць, прама прапарцыянальна гэтаму ўзроўню. Таму не выпадкова, што менавіта з канца ХУ ст. — часу, калі таварна—грошовыя адносіны Беларусі ўступалі ў паласу бурнага разьвіцця, пісьмовыя крніцы часцей, чым у папярэднія пэрыяды, фіксуюць выпадкі актыўізацыі фальсіфікатараў сродкаў грошовага абарачэння.

25 студзеня 1493 г. магістар Лівонскага Ордэна Іаган Фрайтаг фон Ларынхоффэн (1483-1494) падпісвае ў Венడэнэ (сённяня г.Цэсіс) грамату, дзе гаворыцца: «„бургамейстрам і ратманам нашага ордэнскага горада Рэвеля (сённяня Талін)...Па-сяброўску вам паведамляем, што нейкія рускія прыехалі ў Рыгу з Полацка, які ў Літве (Вялікім княстве Літоўскім), і мелі з сабой фальшивыя манэты, чаканенныя па ўзору вендэнскіх (шилінгаў—І.М.), а менавіта — на адным баку герб, а на другім — рэвельскі крыж з крапкай. (up der andern dath Revelsche Krutze mit eynem stippeken). И аднаго з рускіх скапілі ў Рызе. И ён сказаў, што такіх манэт адчаканена ў Полацку 1/2 ласту (960 кг — І.М.). Даў вось, любыя і верныя, будучы перасыярожанымі вышэй казанымі папярэдзьце сваіх бюрgerаў і купцоў і паводзьце сабе адпаведна, каб усьцерагчыся.»

*Да пытання аб фальсіфікацыі сродкаў грошовага абарачэння Полаччыны ў канцы ХУст.

Істотным дапаўненнем да гэтага дакумэнту зьяўляеца пасъляслоўе: «І яшчэ, любыя падданыя, указаныя фальшивыя манэты нібыта пасланыя (па съведчаньнях затрыманага палаchanіна — I.M.) у нашу краіну... Узоры гэтых фальшивых манэт у запячатаным выглядзе пасылаем вам, каб вы іх аглядзелі і змаглі засыцерагчыся. І калі вы дазнаецеся, што хто-небудзь такія манэты мае або збывае, прыцягвайце іх да адказнасці...»¹. З канца ХУ ст. стала чаканкі ордэнскіх шылінгаў была ўстаноўлена ў 180 штук з рыжской вагавай маркі (207,8 г.) лігатурнага сплаву.²

Такім чынам, заканадаўча ўстаноўленая вага гэтага наміналу была роўна 1,15 г. (207,8:180). Падлік, заснованы на гэтым паказчыку, прыводзіць да высьновы, што партыя «шилінгаў», кантрабандаваная палаchanамі ў ордэнскія ўладаныні, складалася дзесяці з 834 783 (960 000 :1,15) манэт. Лічба гэта, аднак, магла быць больш значнай: манэты матэрыял съведчыць, што ў эмісійнай практицы Ордэна ўказаная вышэй стала як пры Ларынghофэне, так і пры яго прыемніках звычайна істотна зніжалася.³ Ф.Ларынghофэн біў у Вендэне шылінгі, зваротны бок якіх меў аднатыпны зь яго рэвельскімі шылінгамі штэмпель. Розніца паміж гэтымі штэмпелямі зводзілася да таго, што на экзэмплярах Рэвеля ў полі паміж вертыкальнай і правай гарызантальнай галінамі «рэвельскага» крыжа зъмяшчалася ўпамянутая цытуемай граматай буйная рэльефная кропка, якая адсутнічала на вендэнскіх шылінгах⁴.

Першым цэнтрам манэтнай вытворчасці Ордэна была Рыга, другім — Рэвель, Што-ж датычыцца Вендэна, то яго эмісійная дзеянасць абмяжоўвалася спарадычна-малатыражнай чаканкай.⁵ Дык вось, магістарскае пасланыне было звязана, відаць, з шылінгамі, што імітавалі не вендэнскую, а рэвельскую чаканку.⁶ У другім (1584) выданыні «Хронікі Лівонскай правінцыі» Балтазара Русава пад 1494 г. расказваецца аб арышце ордэнскіх купцоў у Ноўгарадзе. Прычанай гэтага было тое,—заўважае аўтар, што рэвельцы аднаго рускага, які фальшивыя шылінгі ў іх горадзе чаканіў („welckeze valsche Schillinge in erer Stadt gemünitet hadde“) да съмерці зварылі згодна нямецкага права.⁷

Манэты Лівонскага ордэну 1. Вендэн, 2. Рэвель

Літаральнае ўспрыманьне гэтага паведамлен'ня, якое аддзяляе амаль ста-
годзідзе ад апісваемай падзеі, прадстаўляеца неправамэрным: цяжка ўявіць, каб
чалавек, пакараны рэвельцамі, не толькі зьдзейсніў бяссэнсова-рызкоўную авантuru
(правоз інструментаў і сыр'явога мэталу ў чужую дзяржаву), але змог наладзіць там
вытворчасць пад яе манэту (замест таго, каб зьдзейсніць гэтую акцыю на радзіме!)
Хутчэй за ёсё ён збываў у Рэвелі ўжо гатовыя фальсіфікаты, дастаўленыя з Полацку
годам раней.

Наўрад ці выпадк 1493 г. адзіны ў практицы фальшываманэтчыкаў з Падзвін'я.
Факт падробліваньня ня мог быць выпадковым эпізодам хоць-бы таму, што для такой
масавай эмісіі неабходна была пэўная традыцыя вырабу манэты. Можна з упэўнен-
насцю сказаць, што пераказаны вышэй эпізод — усяго толькі тое, што «ўсплыло на
паверхню». Відаць, размах дзейнасці фальсіфікатараў быў дастаткова широкі і зусім
не заключаўся ў «вузкай спэцыялізацыі» па фабрыкацыі шылінгаў Ордэна. Наглядны
прыклад таму — «ліст» Вялікага князя Літоўскага Аляксандра смаленскім мяшчанам
(1498), які папярэджвае: «А нам грошай не браковати, ніж ли бы только не железа, а
не медь, а не фальш, чтобы было серебро, как служит на грош ходячий»⁸.

Як бы там ні было, ясна адно: дзейнасць полацкіх фальсіфікатараў манэты канца
ХУ ст. была паставлена на дастаткова сур'ёзную аснову.

1. Hanserecesse. -- Dritte Abteilung.--Herausgegeben vom Verein für hansische Geschicte.--Dritter Land-- Leipzig. 1888--s. 103. n 153.
2. Федоров Б. Монеты Прибалтики XII—XVII столетий. — Таллин, 1966, с. 379—371.
3. Напрыклад, у скарбе, адкрытым у 1957 г. у в. Ружына Гэзекненскага р-ну ў Латвії, зъміячалася 1078 ордэнскіх шылінгаў канца ХУ — 50 гг. ХVI стст., вага
большай часткі якіх складала меныш грама. Гл. Ceplite R. XU—XVI gs. litovijas monetu de-
pozits Ruzinas ciema (Latvijas PSR vestures muzejs Raksti. Numismatika. Riga. 1968.- s. 23-33, 35-53,55-56
4. Гл. Федоров Б. Монеты Прибалтики XIII—ХVI столетий...с. 94, №180; с. 189 №445.
Die Saumarsche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge.--1 text -- Berlin.1892,
--s.127, Ceplite. Op cit.--s.85, NN 1—3. s.92.N 638.
5. У лівонскай Ордэнской дзяржаве найбольш інтэнсіўна дзейнічалі манэтныя
двары ў Рызе і Таліне, у той час як манэтны двор у Цэсісе функцыянуваў толькі ў
асобных гады /Ceplite Op. cit.--s.105/.
6. Адзначым, што на карысць гэтага меркаванья гаворыць і тое, што Ф.Ларынг-
хофэн адрасатам свайго папярэджваньня абраў менавіта рэвельскі магістрат.
7. Russow B. Chronica der Pronitz Lyffland,-- Bart, 1584 // Scritores rerum Livonicarum. -- Riga
Leipzig. 1883--s.32.n 22a.
8. Акты Літовско-Руского государства, изданные М.Довнар-Запольским, в. I., М.,
1877, с.80.

Беларусізацыя

Леанід Лыч

Цалком апраўдала на практыцы, што пры правядзеніі беларусізацыі партыйныя і савецкія органы рэспублікі самую сур'ёзную ўвагу надавалі ўцягненню ў актыўную стваральную дзеінасьць на карысць беларускай культуры й асоб небеларускай нацыянальнасьці, якія валодалі беларускай мовай, добра ведалі гісторыю і культуру, асаблівасці нашага краю.

Беларусізацыя 20-х гадоў дала багата прыкладаў плённай працы прадстаўнікоў расейскай, польскай, яўрэйскай, украінскай, татарскай і іншых нацыянальнасьцей на ніве беларускай культуры. Напярэдадні авбяшчэння беларусізацыі афіцыйнай палітыкай у першыя гады яе правядзенія партыйную арганізацыю рэспублікі ўзначальвалі асобы небеларускай нацыянальнасьці, ураджэнцы Кастрамскага павета і г. Цвер А.М.Асаткін-Уладзімірскі (травень-жнівень 1924 г.) і А.І.Крыніцкі (верасень 1924—травень 1927 гг.). Алошні зь іх за кароткі тэрмін так авалодаў беларускай мовай, што чытаў на ёй свае даклады. Паважлівымі адносінамі да беларускай

культуры і мовы вызначаўся першы сакратар ЦК КП(б)Б Я.Б.Гамарнік (лістапад 1928—каstryчнік 1929 гг.), ураджэнец украінскага г. Жытомір. Затое «вельмі стараннымі, — паводле вобразнага выраза гісторыка А.Караля, — праваднікамі курсу, які начыста адмаўляў беларусізацыю», былі камандзіраваны ў рэспубліку для заняцця пасадаў першага сакратара ЦК КП(б)Б К.В.Гея (студзень 1930—студзень 1932 гг.) і начальніка АДПУ БССР Г.Я.Рапапорта.¹

У комплексе распрацаўваных урадам і партыйнай мерапрыемстваў па беларусізацыі грамадзкага жыцця вялікая роля надавалася сыстэме народнай адукацыі. Было прынята правільнае рашэнне: беларусізацыю ажыццяўляць раўналежна па ўсіх катэгоріях навучальных і выхаваўчых установаў, г. зн. пачынаючы ад дзіцячых садоў і канчаючы тэхнікумамі й інстытутамі. Урад і партыя патрабавалі разыянальнага спалучэння ў справе беларусізацыі адміністрацыйных мэтадаў з растлумачальнай працай у масах. Спаслаца тут можна на рашэнні каст-

Працяг. Пачатак у №2.

рычніцкага (1925 г.) пленума ЦК КП(б)Б, у якіх запісана: «Пры правядзеніі нацыянальнай палітыкі ў школьнай справе ў шэрагу таварышаў сустракающа памылкі дваякага роду. Адна зь іх заключаецца ў імкненіі заніць пасіўную пазыцыю ў гэтым намаганьні й адмовіцца ад ініцыятывы зьверху. Між тым, працяглая прыгнечанасць і ўціск беларускай і яўрэйскай культуры прывялі да ўкаранення нават у масах насельніцтва гэтих нацыянальнасцей погляду на беларускую й яўрэйскую мовы, як непаўнапраўныя. При гэтых варунках адмова ад ініцыятывы зьверху (папярэдні накід сеткі, агітацыя за навучаньне дзяцей на роднай мове і г.д.) азначала-б аб'ектуна ўступку русіфікатарскім традыцыям і таму не адпавядае нацыянальнай палітыцы партыі. Другая памылка выяўляеца ў спробе праводзіць нацыянальную палітыку ў школьнай справе голымі, мэтадамі адміністравання і камандаванья, што пленум прызнае зусім недапушчальным».²

Карысны ўрок беларусізацыі 20-х гадоў — пільная ўвага ўрада і партыі да выкладчыцкага корпуса вышэйшых і сярэдніх спэцыяльных установ. Каб дамагчыся хутчэйшага зруху, давялося съвядома пайсьці на ўвядзеніе рознага

характару заахвочвальных мер. Плённая праца ў напрамку беларусізацыі кіруючых кадраў рэспублікі давала станоўчыя вынікі. У 1926/27 навучальным годзе (н.г.) з агульнага ліку працоўных школ чатырохгодак і сямігодак на беларускія прыпадала 85 і 67%.³ Праз два гады з 5 818 чатырохгодак беларускіх школ было 5 456, адпаведна па сямігодках 372 і 279.⁴ Беларуская мова стала абавязковым прадметам выкладанья ў расейскіх, яўрэйскіх, польскіх і іншых нацыянальных школах рэспублікі.

Захоўваліся тэрміны беларусізацыі ў вышэйшай і сярэдняй спэцыяльной школе, асабліва педагогічнага профілю. Так, у 1926/27 н.г. з 14 пэдагагічных тэхнікумаў на беларускай мове працавалі 10, яўрэйскай — 3, польскай — 1. Выкладаныне прадметаў у сельскагаспадарчых тэхнікумах удалося беларусізаціі на 63 %, сельскагаспадарчых школах — на 67, прафсаузных школах — на 60, рабфаках — на 69 і толькі ў Беларускім дзяржаўным унівэрсытэце — пакуль што на 31 %. Цалком вялося выкладаныне прадметаў на беларускай мове ў Магілёўскай савецка-

-
3. Практическое разрешение национального вопроса в Белорусской Социалистической Советской Республике. Мин., 1927.ч.1. с.13.
 4. Камуністычнае выхаваньне. 1931. №5, б.9.

2. Резолюции Пленума ЦК КП(б)Б (12—15 октября 1925). Мин., 1925, с.20,21.

партыйнай школе першай ступені і такої-ж школе другой ступені ў Віцебску. А таксама ва ўсіх пунктах па ліквідацыі непісьменнасці і ў школах для малапісьменных, што абслугоўвалі беларускае насельніцтва.

Станоўчыя зрухі прыкметна абазнчыліся і на ўсіх астатніх напрамках беларусізацыі. Паўнапраўнай гаспадніняй уваходзіла беларуская мова ў тэатры, навуку, цікавымі творамі папаўнялася мастацкая літаратура. Значна павялічылася колькасць беларусаў у складзе кіруючых работнікаў партыйнага, савецкага, прафсаюзнага і камсамольскага апарату. Ужо ў 1927 г. сярод сябраў местачковых саветаў дэпутатаў беларусаў было 53,2%, яўрэяў— 40,5%, палякаў—2,2, валікоросаў—2,5, гарадзкіх адпаведна 45,1, 30,6, 2,5 і 14,5%⁵. Праўда, гэта было значна ніжэй удзельнай вагі беларусаў у агульнай колькасці насельніцтва рэспублікі. Недастатковая прадстаўніцтва беларусаў у местачковых і гарадзкіх саветах тлумачылася тым, што ўсё яшчэ ніzkі пракцэнт падаў на карэнных жыхароў рэспублікі. Затое, лепш былі прадстаўлены беларусы ў больш высокіх эшалонах улады й органах кірауніцтва. У тым-жэ годзе сярод сябраў райвыканкамаў іх было 79%, акруговых выканкамаў—60, ЦВК БССР—55%⁶.

-
5. Практическое разрешение...Ч.1.с.32.
 6. Таксама.

Нягледзячы на першыя посьпехі, беларусізацыю 20-х гадоў ні ў якім выпадку нельга разглядаць як трывалынае шэсцьце беларускага народа на шляху свайго адраджэння. І на пачатку, і ў канцы яе заўжды былі цяжкасці і пера шкоды. Непараразимны, а часам і суправіцеленне аказвалі беларусізацыі сяляне. Навязаныя ў дарэвалюцыйны час многім сялянам погляды на беларускую мову, як на «мужыцкую», «халопскую» з прычыны нібыта немагчымасці выкарыстаныя яе ў складанай дзеянасці адміністрацыйных і судовых органаў, навучальных устаноў, не так проста пераадольваліся. Не зусім былі падрыхтаваны да сучэльнай беларусізацыі малыя гарады, сярод рабочых і служачых якіх пераважалі асобы некарэнной нацыянальнасці. Толькі дзякуючы таму, што ў нацыянальнай палітыцы былі ўлічаны інтарэсы і гэтай катэгорыі насельніцтва, яно ў аснове сваёй прыхільна ставілася да беларусізацыі. Значна цяжэй было схіліць на яе бок многіх апаратчыкаў, не выключаючы і тых, хто займаў досьць высокія пасады. Пленум ЦК КП(б)Б (студзень 1925 г.) спасылаўся на тое, што пад той час яшчэ «не былі зламаны рэзка-адмоўныя вялікадзяржаўна-шавіністичныя адносіны да беларускай мовы і працы па беларусізацыі з боку старога расейскага чыноўніцтва, якое знаходзілася на працы ў савецкім

апараце.⁷ Такім яно заставалася ў сваёй большасці і пад канец 30-х гадоў.

Ідэя беларусізацыі не падабалася паасобным палітычным кіраунікам ўжо на сваім першым этапе. Таму пры любым зручным моманце ёй ставілі палкі ў колы. Сей-той нават у надрукаваных у 1926 г. матэрыялах да 400-годзьдзя нараджэння друку на Беларусі і звязанных з правядзеннем гэтай даты мера-прыемстваў убачыў крамолу.⁸ Рэзкай крытыкай на спробы беларускага нацыянальнага адраджэння накідваўся пад канец 20-х гадоў першы сакратар ЦК КП(б)Б В.Кнорын. Для гэтай нагоды ён выкарыстаў часопіс «Полымя». Нягледзячы на многія правильныя пажэньні, што выказаны ў 1928 г. В.Кнорынам па праблеме беларусізацыі ў кнізе «За культурную рэвалюцию», ёсьць тут і такое, што яўна супярэчыла беларускаму нацыянальна-культурнаму адраджэнню. У яго, да прыкладу, былі самыя негатыўныя адносіны да нашай сярэднявяковай духоўнай спадчыны. «Мы так раскрытыкуем» Смаляцічаў і Тураўскіх, — пісаў В.Кнорын, — што двух радкоў ім будзе шкода прысьвячаць у нашай гісторыі, бо яны ідуць ад другой лініі, не ад лініі працоўных мас.»⁹ У кнізе ў пэўнай ступені былі закладзены

асновы для будучай барацьбы з беларускімі нацыянальнымі дэмакратамі. Праўда, тут у В. Кнорына гэтая барацьба павінна была абмяжоўвацца пакуль што «толькі бязылітаснай крытыкай рэштак буржуазнага нацыянал-дэмакратызму». Кнорын не сумніваўся, што ўжо ёсьць такія праявы ў культурнай, публіцыстычнай, навуковай і мастацкай літаратурнай дзейнасці паасобных работнікаў.⁹

7. Резолюция пленума ЦК КП(б)Б. 25—29 января 1925 г. С.8
8. Кнорын В. За культурную революцию (збор артыкулаў). Мн., 1928. б.81.

(Заканчэнне ў наступным нумары)

9. Кнорын В. За культурную революцию. Мн., 1928. с.81.

Эрнест Ялугін

Публіцыстычна аповесьць-хроніка ў дыялёгах

Дзеючыя асобы

Зыміцер Жылуновіч, кіраўнік Беларускага нацыянальнага камітэта, а ў бліжэйшым будучым—Старшыня першага Беларускага ўрада.

Чарвякоў, Дыла, Лагун, Шантыр, яго паплечнікі—прадстаўнікі Беларускага нацыянальнага камітэту.

Дзеючыя асобы

Мясынікову, Кнорын, Іваноў, Рэзэнталь, Рэйнгольд, кіраўнікі Заходній вобласці й Смаленскай абласной партыйнай арганізацыі бальшавікоў.

Сталін, народны камісар па справах нацыянальнасцей

Сямён, з рабочых, дэлегат УІ Смаленскай абласной партыйнай канфэрэнцыі.

Кірэй, зь сялян-беднякоў, у нядаўнім салдат.

Мікола, таксама селянін і салдат, які на вайне згубіў нагу.

Яфім, кухар і гаспадар перасоўнай харчэуні «Яф.Нобель».

Радавец, нядаўні дзеяч Беларускай Народнай рэспублікі, актыўіст.

Казімір, інжынер, які таксама спачувае БНР.

Алеся, яго жонка, настаўніца малодшых клясаў. 22 гады, ня болей.

Жакоўскі, менскі акцёр, 20 гадоў.

Першы салдат, з Румынскага фронта.

Другі салдат, з Прыбалтыйскага фронта.

Быкоўскі, напалоханы шляхцюк.

Бывалы, доктар яшчэ тых навук. Яму гадоў пад 70, але ён яшчэ энергічны.

Нябіты. Малады чалавек у тужурцы чыгуначніка, магчыма зь «нефармалаў».

А таксама: **Дзяжурны** па станцыі, **Чырвонаармеец** зь вінтоўкай, прадаўцы газэт, пасажыры і людзі з натоўпу.

Дзяржурны звоніць у звон. У прывакзальны гоман урываюца галасы прадаўцу газэт.

—Пакупайце «Дзяньніцу»! Орган Беларускага нацыянальнага камісарыята! Бежанцы за нацыянальную рэспубліку!

—Чытайце бальшавіцкую «Звезду»! У Літве Савецкая рэспубліка! Ленін падпісаў дэкрэт: «Рэвалюцыйны пралетарскі ўрад Расіі прызнае незалежнасць Літоўскай Савецкай рэспублікі!

—Чытайце «Вольную Беларусь»! Мажліва, апошні нумар! Члены Беларускай народнай рады будуць прыняты прэм'ер-міністрам Англіі!

Жылуновіч: (да Рэйнгольда). Ну, што будзе рабіць, калі Англія прызнае Белраду?

Рэйнгольд: У адрозненьне ад Троцкага і Радэка мяне цікавіць куды больш, дзе ў бліжэйшы тыдзень здабыць вугаль і хлеб для мінскага пралетарыята.

Сямён: Дапаможа СаветРасія.

Жылуновіч: Яна сама галадае.

Сямён: Ну, тады да літоўцаў зъяўрнуцца.

Рэйнгольд: Баюся, Савецкая ўлада там наогул доўга не пратрымаецца. Мне званіць Міцкевіч—Капсукас, пытаўся, ці можам мы яго падтрымаць.

Жылуновіч: Калі нашы інтэрнацыяналісты ў Смаленску ў бліжэйшыя дні не зразумеюць, што Беларусі трэба неадкладна самавызначыцца, нам самім давядзенца паспытаць агрэсію з боку Антанты. Прычым як-бы не здарылася так, што гэта будзе выглядаць, як абарона дэмакратыі.

Рэйнгольд: (круціць ручку тэлефона) Москва! Москва! Я Мінск! Тэрмінова.

Сталін: У апарата Сталин, Минск, что там у вас? Немцы убежали?

Рэйнгольд: Последних провожаем. А заадно кое-кто из здешней публики рванул за рубеж.

Сталін: Туда им и дорога.

Рэйнгольд: Я собственно по поручению Минскага губревкома. Могли бы вы передать товарищу Свердову наши предложения? Воронка и Скирмунт, лидеры Белорусской рады, удрали в Англию.

Сталін: Я уже сказал: скатертью дорага....Однако, вы бы могли их и попридержать. Следует быть в таких делах порасторопнее.

Рэйнгольд: Они поддержані ў запада будут просіць.

Сталін: Подумаешь, напугали!

Працяг.Пачатак у №2

Рэйнгольд: Но они будут выдавать себя представителями демократических масс Белоруссии, которых будто бы задавили силой советской. Товарищ Сталин, просим сообщить товарищу Свердлову, что местные советские круги в интересах истины, чтобы не допустить одурачивания рабочих Антанты, предлагают принять экстренные контрмеры. Провести акцию самоопределения трудящихся Белоруссии Литвы, создание Белорусско-Литовской трудовой коммуны. На федеративной связи, понятно, с СоветРоссией..

Сталін: Не порите горячку, товарищ. Вот Красная Армия обоснуетя в Минске, потом разберемся. Товарищ Свердлов интересуется: вы там надежные органы Совет власти создали?

Рэйнгольд: Можете не сомневаться. И сразу же провозгласили единство с СоветРоссией.

Сталін: Правильно! Главное — создать надежный аппарат диктатуры пролетариата. Все остальное приложится. Всего хорошего.

Зноў наплывае моцны шум чыгуначнай станцыі, неспакойная гамана натоўпу.

Дзяжурны: Паньства зь белетамі на Берлін! На Берлін!

Звоніць разывітальна звон. Раздаецца гудок цягніка.

Вынырвае Быкоўскі. Ён мае задаволены выгляд.

Я фім: Пане яшчэ тут? Можа, што, пан, прывёз прадаць?

Быкоўскі: Дайце кавы, пан кухар, я ад'яджаю. Еду дадому, у Стоўбцы, бо ён хутка сам тут будзе.

Я фім: Няўжо германцы зноў вернуцца?

Быкоўскі: Вернецца пыхлівы Эдвард Вайніловіч.

Я фім: Пан хоча сказаць, што гэткі знатны шляхціц прызнаў бальшавікоў?

Быкоўскі: Якіх бальшавікоў? Праз два тыдні...не, праз дзесяць дзён тут будуць польскія легіёны. Чулі: польскі ўрад заявіў расейскаму Саўніаркаму афіцыйны пратэст. Хай ня шлюць сваіх чырвонаармецаў ва ўсходнія краіны Вялікай Польшчы.

Я фім: Божухна, бракавала нам толькі палякаў.

Быкоўскі: Вайніловіч — зь імі, а як толькі ў Менск, — я выклікаю яго на паядынак, як то і належыць па старым рыцарскім звычаі. Вайніловіч у варшаўскай газэццы сказаў: яны, зямяне, — ест рыцарства, а мы, то значыць і я, засыненкавыя, — сялянства, бо самі зямлю арэм.

Жакоўскі (зъяўляецца з натоўпу): Го-о, я думаў пан засынекавы шляхціч за тое стане біцца, што Вайніловіч прадае Беларусь Пілсудскаму!

Быкоўскі: Што то ест Бяло-русь? То выдумка пана прафэсара Карскага, якому карцела стаць расейскім акадэмікам. Ды узяў у дапамогу паэта з роду Луцэвічаў, які шляхецкае прозвішча памяняў на паганскае —Купала.

Жакоўскі: Беларусь ёсьць пакуль! І будзе— калі мы, яе дзецы, не адцураем— ся роднай маці.

Кірэй: Головы не задурвай. Для паноў, можа, і ёсьць, а для мужыкоў няма.

Жылуновіч (праслушашы ўсе размовы круціць ручку тэлефона): Алё! Таварыша Леніна. Уладзімір Ільіч? Гэта Жылуновіч. Ага беларус. Ведаеце мяне? (Съм耶цца задаволена). Уладзімір Ільіч, дапамажыце. Нех, з Белнацкамам ўсё ў парадку. Уладзімір Ільіч, памятаеце, вы ў жніўні прымалі дэлегацыю ўсебеларускага з'езду бежанцаў? Вы яшчэ спыталі, на якой мове дэлегаты з трывауны гавораць. Ну так, на якой пан, на той і батрак-жа. Ага, бяда з мовай. Дык зараз, уявіце, яшчэ і нацыянальная інтэлігенцыя можа ў эміграцыю падацца. Хто ад крыўды, хто ад страху, што рэпрэсуюць як нацыяналістаў. Раіце зьвярнуцца да таварыша Сталіна? Атрымаў ён ад ЦК даручэннё? Ведаю, у адной-жа систэме працуем. Не аўтаномію нават, а савецкую рэспубліку? Мы будзем спадзявацца. Дзякую. Ад усіх беларусаў-прапалетарыяў. Шчыра дзякую. І вам усяго добра. (Вешае трубку)

Жакоўскі (Жылуновічу): Вы, там у Белнацкаме. Няўжо не разумееце, што вас прывучаюць хадзіць на павадку? Ды вы-ж палітычныя жабракі, а не палітыкі.

Жылуновіч (Жакоўскаму): Я на гэта пісаў у «Дзяньніцы», што без СаветPacii беларусам-прапалетарыям сваёй рэспублікі не ўзняць, разумееце, зямлякі?

Радаўец: Які з Жылуновіча палітык? Ён байца адкрыта ідэялагічнай канкурэнцыі. Вось і просіць, каб маскоўская бальшавікі сілай зброі яму расчысьцілі крэсла на міністэрскім алімпе. У Белнацкаме ўсе сабраліся марыянеткі, маскоўская камісары іх рукамі ладзяцца жар заграбаць у Беларусі. Вунь, Фабіян Шантыр і Таршкевіч Бранілаў узялі і кінулі іх гайно.

Бывалы (узнімаючыся раптам): Паслушайце! Калі ўжо гаварыць аб здрадзе, не кранаючи чысьціні клясавых прынцыпаў, дык гэта сябры камісарыяту так званай Беларускай народнай рэспублікі — здраднікі. Тэлеграму ў канцы красавіка 18-га года кайзэру Нямеччыны хто паслаў? Магу азнаёміць. Вось, што пісалі: «Рада Белорусской народной республики декларировала (паварочваеца да Нябітага) ...чуюце? — независимость... Так вось. А германскія войскі тым часам амаль усю Беларусь акупіравалі! (Зноў чытае па паперцы): Так, независимость...единой и недели-

мой Белоруссии и просит Ваше величество обронить ее в пртязаниях до создания независимости в союзе с Германской империей.

Р а д а в е ц: Вось што ўспомнілі... А я вам адкажу, гэта быў тактычны ход. Высьця мы не бачылі іншага ў той момант. Хацелі, каб Нямеччына юрыдычна прызнала Беларусь дзяржавай і дала нам дапамогу, бараніла ад падзелу як саюзініка.

Б ы в а л ы: Без славеснага туману, называем рэчи сваімі імёнамі — звычайная контэррэвалюцыйная здрада.

Р а д а в е ц: А Брэсцкі мір? Скажыце, можна было падпісаць умову з тым-ж а кайзэрам без згоды беларусаў, але за кошт іхній тэрыторы?

К і р э й (ён толькі што аднекуль вынырнуў зноў, на гэты раз з чырвонай павязкай на рукаве): А ну ці-іха! Адыдзі далей ад масы, пакуль цэлы...

Р а д а в е ц (селяніну, што выйшаў з натоўпу): Слухай, чалавечка, а табе якая ўлада лепей— свая, менская, ці маскоўская з камісарамі?

С е л я н і н: А тая, каб зямлю дала ды назад потым не адабрала. Добраға здаровейка, пане-таварышу...

К і р э й: Наша ўлада цяпер будзе, буржуяў да яе блізка не пусьцім. (Да Міколы) Ты ўсё тут? Каго выглядаеш?

М і к о л а: Можа зь вёскі каго знаёмага ўбачу. А ты калі дахаты?

К і р э й: Справа ў мяне тут ёсьць...дзяржаўная. Паслухай, Мікола, а на храна табе ў вёску? Тут зараз такія справы пачынаюцца...

М і к о л а: Дзяцей трэба пабачыць. На ногі пастваціць іх трэба неяк.

К і р э й: Паслухай, табе трэба ўбіцца ў камітэт які, за пісара.

М і к о л а (съмляецца): Зь мяне, браце, пісар, як з таго куля.

К і р э й: Нічога. Ведаеш-ж а зараз съпявяюць: хто быў нічым, той стане ўсім! Галоўнае цяпер — каб на нас Антанта не паперла...

У гэты час зьявіўся Рэйнгольд. Ён уважліва прыслухоўваецца да размовы.

Р э й н г о л ь д (ціха Сямёну): Што чуваць на паграніччы?

С я м ё н: Неспакойна. Палякаў баяцца. Літва абасобілася ў рэспубліку, а Антанта штурхане Пілсудскага па «беларускаму» пытанню на СаветРасію.

Р э й г о л ь д: Мясынікоў лічыць, што польскі пралетарыят паўстане супроты буржуазнай пілсудчыны і зъяднаеца з рабочымі Нямеччыны.

С я м ё н: Не ведаю, што будзе рабіць польскі пралетарыят, але многім вядома, якія настроі ў легіёнаў Доўбар—Мусыніцкага — шаблямі памагчы «полякам малым»,

як яны завуць маіх землякоў, пазбавіца ад пагрозы бальшавізму. Тэлеграфуйце, пакуль не позна, у Москву, Цэнтр.

Рэйгольд (падыходзіць да тэлеграфнага апарата): Москва! На провадзе Мінск, Рэйгольд. Таварыша Свярдлова. Просім уздзейнічаць на Смаленск. Віцебск, як нам стала вядома, іх не падтрымлівае. Магілёў, здаецца, таксама. Кожная з губерняў цягне ў свой бок і ў канечным выніку можа далучыцца да любой з суседніх рэспублік, з-за недальнабачнасці мясцовага кірауніцтва парушыць гістарычна абу-моўленыя эканамічныя сувязі з СаветРасіяй. Час ня церпіц, чакаем адказу.

Пакуль Рэйгольд гэта гаварыў тэлеграфісту, да тэлефона падышоў Мясянікоў, і, працягваючы слухаць Рэйгольда, зынімае трубку.

Масынік: Москва! У апарата Смоленск. Мясников. Товарыш Сталин?

Сталін: Сталин у апарата. Слушаю, Александр Фёдорович.

Масынік: Товарыш Сталин, нам стало известно, что некоторые минские деятели, поддавшись сепаратистским настроениям, будируют вопрос о так называемой Белоруссии. Нам сообщают, что Свердлова даже беспокоят телеграммами. То, о чём там говорится, повторяю, всего лишь частное суждение недалёковидных лиц.

Сталін: С минскими товарищами трудно спорить. Они говорят: а чем тогда лучше литовцы или эстонцы, которым помогли создать республики?

Масынік: Белорусы — вообще фикция, товарыш Кнорин нам уже докладывал. Выдумка буржуазных интеллигентов.

Сталін: Выдумщиками мы ещё займемся. Что предлагаете теперь?

Масынік: Конечно, несознательных хватает и в кругах местных Советов, да и на нашей областной партконференции этот вопрос может всплыть снова. Я прошу сообщить нам официально, как обстоит дело с литовской советреспубликой.

Сталін: Мы её принимаем.

Масынік: Знаю. Но не объясняется ли ее появление исключительно политическими, агитационными мотивами?

Сталін: Пролетариат тоже нуждается в своей политике, товарыш Мясников.

Масынік: Хотелось бы знать отношение к этому вопросу товарища Свердлова в смысле будущего. И вообще, к проблеме литовско-белорусского объединения. У нас двадцать седьмога очередная облпартконференция. Может, Центр найдет возможность прислать своих представителей?

Сталін: Что-ж, обсудим ваши предложения. Успеха вам. А представителей особо не обещаю. Вы там и сами люди политически подкованные. Всего хорошего

(Працяг у наступным нумары)

***** Памяць зямлі *****

Лёс музыканта

Віктар Новік

Той драматычны лёс, які напаткаў беларускую інтэлігэнцыю ў часы сталіншчыны, не абмінуў і выдатнага музыканта — Паўла Восіпавіча Карузы.

кантактам з боку «менскіх беларусаў», гэтага пажылога, вельмі інтэлігентнага і паважанага чалавека ізноў удалося павярнуць да творчай дзеянасці.

П. Каруза выконвае камэрную сымфонію.

Таленавіты кампазытар і дырыжор, вядомы фальклёрист і музыказнаўца, удзельнік шматлікіх фальклёрных экспэдыций Інстытута этнографіі і фальклёру АН БССР — ён амаль 20 гадоў правёў у турмах і ссылках. Да таго-ж, пасъля вяртання на радзіму, пасъля ўсіх блуканьняў па пакутах, загінула ўсё, створанае ім за папярэдні час. І толькі дзякуючы трывала ўсталяваным

ён піша тэарэтычныя працы па фальклёру «Вытокі беларускага мэласу» й «Абрадавыя песні «Паазер’я» (На жаль, яны засталіся незакончанымі). Апрацоўвае беларускія народныя песні. Стварае арыгінальныя чатырохголосныя хоры, усе а'capella. Спрабуе сілы ў інструментальным жанры — піша для струннага аркестра «Камэрную сымфонію». «Мне важна, — пісаў кампазытар, — каб наша такая адметная

архаіка магла выконацца не толькі ў выглядзе дыямента ў сырым выглядзе фальклёрнымі калектывамі, але і ў мастацкай аправе, толькі такой, якая не скавае за аправай самую сутнасць ... песні. Пры гэтым у роднай вонратцы, а не пазычанай». Да творчай спадчыны кампазытара адносяцца і 12 невялікіх арыгінальных хораў на слова Я.Купалы, Я.Коласа, М.Багдановіча, Л.Геніуш, Н.Гілевіча. Ураджэнец паўночна-захоўнай съпеўнай зоны (Полаччына), як фальклёрист, ён быў закаханы ў багатыя песенныя традыцыі свайго народу. Зь яго Паставшчыны ім запісаны й апрацавана для зъмешанага хору «Вясельная». Ён апрацоўвае для хору «Калядку», прычым робіць яе ў той са-мабытнай манеры калядных напевau, якая характэрна для поўначы Беларусі.

П.Каруза робіць тры апрацоўкі купальскіх мэлёдый: скантмінаваную «Купалінку» (з сола сапраны), «Сею палею» і «Ляцеў сакалок», усе для зъмешанага 4-х галоснага хору. Першая ўключае ў сябе адвольную кананічную форму правядзення галасоў, кантрапункты, вытрыманыя танічныя арганныя пункты. Другая пабудавана на правядзеныні тэмъ з адным з галосоў пры акордным, контрапунктычным складзе астатніх. Характэрныя ўнісоны на канцах фраз, фэрматы на першых долях такта вынікаюць з народных

выкананых традыций. Трецяя купальская мэлёдия таксама вузкаабёмная з характэрным ладавым «устоем». Яе апрацоўка носіць ярка выяўлены антыфонны характар паміж саліруючымі партыямі і агульнахаравым рэфрынам. Тым самым дасягаецца старадаўняя съпеўная манера нашых продкаў. У ёй напісаны і апрацавана для хору сюіта «Беларусь мая съпеўная».

На жаль, выкананья сваіх твораў аўтар так і не дачакаўся. Хаця і меў нагоду. Аднойчы на яго кватэрну прыйшлі літоўскія калегі, якія, праслушаўшы яго творы, згадзіліся ўсё ім напісаное выдаць і выкананьць пры ўмове яго літоўскага аўтарства. Толькі кампазытар-патрыёт адмовіўся.

Не ўсе створанае кампазытарам бездакорна, ёсьць і манатоннасць, некаторая пасыпешлівасць. Ды і разлічаны яго творы былі найперш для аматарскіх калектываў. Адсюль і простая, у асноўным, музычная мова, невялікі абём. Але ў яго творах жыве руплівай, закаханая ў народную мэлёдью, душа зьбіральніка і знаўцы народных песенных скарбаў. Душа чалавека, які праз усе пакуты пранес съвятыню да музыкі любоў. Але хай пра той час раскажа сам кампазытар. Няхай з пажаўцелага ад часу дакумэнта загуцьць голас самога Паўлы Карузы.

Генеральному прокурору Саюза ССР
тав. Руденко Р.А.
ад грамадзяніна Карузы Паўла Восіпавіча,
1906 г. нараджэння, беларуса, хатні адрес: Вільнюс, вул. Вікенто, 5.
Скарга*
(у парадку нагляду)

У 1934 г. я быў асуджаны на 10 гадоў пазбаўлення свабоды па арт. 56, ч. 6 УК РСФСР (па падазрэнню ў шпіяжы). Асуджаны я быў незаконна і лічу, што паддлягаю рэабілітацыі па наступных падставах.

Я нараджэўся і вырас у в. Ваўкалатка Віленскай губ. Віленскага ўезду (зраз Вілейскі р-н Менскай воб. — Рэд.) ў сям'і селяніна. Спачатку вучыўся ў расейскай народнай школе. У 1920 г. мой далёкі сваяк, актыўіст беларускага атраджэння К.Дашэўскі ўладкаваў мяне ў 4 кляс Віленскай беларускай гімназіі.

Пасля адкрыцця Віленскай кансерваторыі ў 1923 г. я паступіў у яе на тэарэтычнае аддзяленне, якое скончыў у 1928 г. па клясу тэорыі й кампазыцыі.¹ З 1926 г. я наведваў у якасці вольнага слухача сацыялагічна-эканамічны аддзел Віленскага універсітэта.

У 1928 г. быў выбраны дэпутатам у Польскі парламент (Сейм) ад блока Беларускіх палітычных партый народніцкага тыпу (Сялянскі саюз Беларускай хрысьціянскай дэмакратыі), які выступіў у агульным блоку ўсіх нацыянальных меньшасцей у Польшчы.

* Дакумент друкуеца у пераклідзе на беларускую мову з некаторым скарчэннем.—Рэд.

1.Павел Восіпавіч Каруза вучыўся па клясе фартэпіана ў Марцэліны Кімантычыны, першага музычнага абраміцеля п'есы Віцэнта Дуніна-Марцінкевіча «Залёты» — В.Н.

У 1930 г. Сэйм быў распушчаны. У наступных выбарах я сваю кандыдатуру не выстаўляў, бо з галоўнымі кіраўнікамі нашай палітычнай групіроўкі: Ф. Ярэмічам, А.Станкевічам і інш.— у мяне ўзынілі палітычныя рознагалосісці. Да гэтага часу я ўжо афіцыйна выйшаў з арганізацыі так называемай Беларускай хрысьціянскай дэмакратычнай партіі і сышоўся з арганізацыяй, блізкай да разгромленай «Грамады» — Таварыствам беларускай школы.

У 1930 г. мяне выбралі сябрам праўлення кааператывнага банка, дзе я супрацоўнічаў з такімі сябрамі Таварыства беларускай школы як Р.Р. Шырма. Усе гэтыя гады я ня мог знайсці працы па спэцыяльнасці. Жыў выпадковымі заробкамі (прыватныя лекцыі музыкі, настройка інструментаў). У гэты час я пачаў зьбіраць беларускі фальклёр, апрацоўваць беларускія песні. І, наогул, у волыні час займаўся кампазіцыяй.

Прыкладна ў сярэдзіне лютага 1934 г. мяне сустрэла студэнтка Віленскага ўніверсітэта Марыя Васільеўна Скурко (на мужу Маслоўская). Яна сказала, што мяне хацеў-бы пабачыць чалавек зь Менску, які знаходзіцца на нелегальным становішчы і мае да мяне нейкое даручэнне. Я даў згоду.

Першая сустрэча адбылася ў гэты-ж самы вечар, на цёмнай вуліцы недалёка ад банка. Чалавек сказаў мне, што радыкальныя колы беларускай грамадзянскай заўважылі мaezblizjansne зь левым крылом і хацелі-б мне даручыць сур'ёзную палітычную працу: арганізація новую палітычную партію.

Я адказаў, што ў мяне няма дастатковага ўпльбу ў Беларускай партыі, бо я палітык выпадковы, маё прызванье музыка. На гэтым наша гутарка і скончылася.

Прыблізна праз два тыдні, тая-ж Скурко прапанавала мне яшчэ раз сустрэца з гэтым чалавекам, які называў сябе «Іосіфам». На гэты раз сустрэча адбылася на кватэры аднаго студэнта. «Іосіф» тады сказаў мне, што на арганізацыі палітычнай партыі яны не настайваюць, але спадзяюцца, што ад грамадzkай працы я не адмоўлюся.

Я адказаў, што лічу сваім авабязкам выконваць любую пасільную мне грамадzkую працу. Тады ён ўспомніў, што я займаюся зборам беларусkих песен і што аб гэтым таксама ведаюць у Менску. Там жадаюць мне дапамагчы матэрыяльна: выдаць беларусkія песні ў маё апрацоўцы і выплаціць мне ганарар. «Іосіф» напрасіў мяне даць яму некалькі ўзору маіх апрацовак, якія я перадаў назаутра.

На наступнай нашай сустрэчы ён сказаў, што мне прыдзецца паехаць у Данцыг (Гданьск), дзе быв Савецкі кансультант. Таксама папярэдзіў, што там будзе чалавек, які дамовіцца адносна выдання мяіх твораў. «Іосіф» даў гроши на дарогу і сказаў, што з намі хацеў-бы пагутарыць прадстаўнік кампартыі Заходній Беларусi, на што я даў згоду.

У канцы красавіка 1934 г. мы зь «Іосіфам» паехаіі ў Гданьск. Дабіраліся асобна, але дамовіліся сустрэца ў прызначаным месцы. На наступны дзень ён прыйшоў да мяне і прапанаваў пайсіцы ў горад на сустрэчу.

На плошчы Фантанаса нас чакаў незнаймі міні чалавек, які шмат распстываў аб маім становішчы, аб маёй працы і знаемствах.

Потым сказаў, што ён старшыня кампартыі Заходній Беларусi, а што датычыцца вывучэння мяіх твораў, то «зайтра або пасылязутра павінен прыхеаць чалавек з Менску па гэтай справе».

Прайшло яшчэ два дні. Вечарам «Іосіф» зайдоў да мяне і сказаў: «Пойдзем у консульствы, там цябе чакаюць». На вуліцы стаяла машина, мы сели ў яе і паехаіі.

Праз некаторы час я пачаў турбавацца, што мы едзем вельмі доўга. Зьвярнуў ўвагу, што мы выехаіі за горад. Я пачаў з хваляваннем пытацца, куды мы едзем. Мне сказаў, што зручней ўсяго будзе сустрэча ва Усходній Пруссі, каб агенты польскай разведкі нас не ўбачылі.

Я пачаў іх прасіць вярнуцца ў горад, у гэты час мы пад'ехаіі да мякіх Прусаў. Я катэгарычна заяўвіў, што выходжу і вяртаюся пешатай у Данцыг. Тады «Іосіф» паказаў мне наган і запытаўся: «Знаеш, чэм это пахнет? Начал, так доходи до канца!» Я, ўражаны, прыціх. Шафёр выйшаў з машины і, як мяне здалося, паказаў пропуск пагранічніку. Мы паехаіі далей.

На чыгуначнай станцыі Маркенбурга, «Іосіф» сказаў: «Веди себя тихо!» — і ўесь час трymаў руку ў кішэні з наганам. Пакуль не падышоў цягнік, які транзітам ішоў у Москву, ён не адпускаў мяне ні на крок.

Потым падаў савецкі пашпарт на маё імя і сказаў, што я павінен сябе называць савецкім служачым з Данцыгу. Тут-же папярэдзіў, што, калі па дарозе задумаю ўцікаць, яны ўсё роўна мяне знайдуць.

«После всего этого сам понимаешь, что тебя мы не оставим в живых.» Я хацеў даведацца, што ад мяне патрабуюць, але ён заяўвіў: «Приедешь в Минск, там узнаешь».

(Працяг у наступным нумары)

За што загінуў ён, Грачанікаў?

І зноў няшчасьце напаткала нашу Бацькаўшчыну. На 53-годзе нечакана і трагічна абарвалася жыцьцё вядомага беларускага паэта, галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць» Анатоля Грачанікава. 5 сакавіка яго, непрытомнага і знявеченага не-вядомымі асобамі, знайшлі на пустцы каля тэнісных кортаў. Мэдыкі зрабілі ўсё магчымае, але вярнуць да жыцьця Анатоля Грачанікава так і не ўдалося.

..Калі паміраюць паэты,
Калі яны паміраюць,—
Няпраўда, што ўсе скрэты
Нам яны пакідаюць.
Яны забіраюць з сабою
Талент свой адмысловы,

Кінуўшы ў мора людское
Свае несмяротныя слова.
Калі паміраюць паэты,
Што ни перад кім не гнуща,—
У чалавецтва прасветы
На ўсе вякі застаюцца.

Так пісаў Анатоль Грачанікаў у сваім вершы, прысьвечаным Максіму Багдановічу. Так ён і памёр, забраўшы з сабою свой вялікі талент і тайну гэтага чорнага, жахлівага забойства.

Мы не ведаем, хто забіў Анатоля Грачанікава. Каму перайшоў шлях гэтых мужніх Беларус, які яшчэ да перабудовачнай адлігі друкаваў творы М. Ермаловіча, Л. Геніюш і іншых «апальных» аўтараў. Але мы, беларусы, патрабуем праўды. Мы хочам ведаць: **за што загінуў ён?..**

За што загінуў ён, Грачанікаў?
Не скажуць ні Міност, ні МУС...
А я ўсё думаю ў адчай:
«За тое, мо, што Беларус».
За тое, можа, што прылюдна
Ён карыстаўся роднай мовай...
І вось зьнічожаны ўбліодкамі,
Не скажа болей ён ні слова.

За «Споведзь» Геніюш, магчыма,
Што ў «Маладосці» друкаваў...
Ужо тады хтось за плячымы
Стаяў і моманту чакаў.
Відаць, і творы Ермаловіча
Узбіджалі чысыці дух дзібільны...
І вось рэдактара надоечы
Агенты зла ўзялі і забілі.

Прадстаў прад чытачом нядыўна
Ў «Маладосці» БНФ...
І, пэўна, ураз падаў каманду
Агентам тым-жа іхні шэф.
Не стану доўжыць спіс тыровожны,
Што ў трагедыю вядзе...
У асноўным съмерць —наш спадарожнік,
І хто з нас заўтра на чарзе?!

Ды колькі можна, колькі можна
Маўчаць і падстаўляць сябе?!

Ну хопіць быць ужо заложнікамі,—
Пара яднаца ў барацьбе!
За што загінуў ён, Грачанікаў,
Не скажуць ні Міност, ні МУС...
А я ўсё думаю ў адчай:
«Хутчэй за то, што— Беларус».

***** Лад бел—чырвона—белым сцягам *****

«Мы выйдзем шчыльнымі радамі...»

Анатоль Яўхімавіч

Такога Беларусь яшчэ ня бачыла. Нарэшце, пасля доўгага летаргічнага сну прачнуўся рабочы кляс, гегімон і апора партыі. «Гаспадар» краіны Саветаў паўстаў супраць партыйнай улады і прыгнёту партапаратчыкаў.

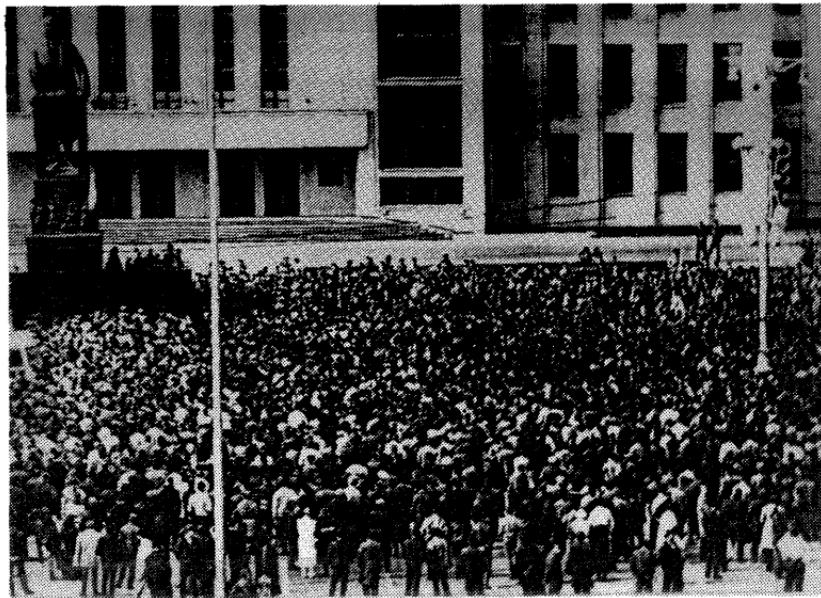
Падзеі пачаліся з красавіка. А 10-й раніцы рабочыя Менскага электратэхнічнага завода імя В.Казлова пакінулі свае станкі і выйшлі на штрайк-дэманстрацыю. Да іх далучыліся рабочыя суседніх заводаў: аўтаматычных ліній, шасціцерняў, трактарнага, прыблізна 15 000 рабочых. Усе згрупіраваліся на скрыжаванні вуліцаў Даўгабродзкая й Уральская. Цяжка было верыць сваім вачам. Але гэта была ява. І я сказаў сабе: «Слава Богу! Нашыя шасціцігадовыя намаганні прабудзілі і зварушылі народ. ён выйшаў на вуліцу з усьведамленнем сваёй годнасці».

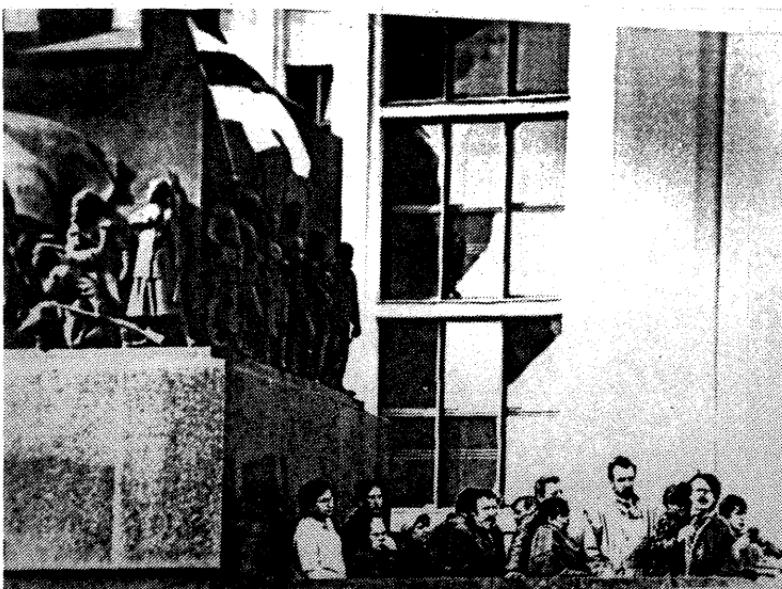
На скрыжаванні Даўгабродзкой і Уральской

Пачаліся прамовы. Слова бралі рабочыя, кіраунікі нядаўна створанага «Рабочага Саюза Беларусі» М. Собаль і Г. Мухін. Рабочыя выбралі стачачны камітэт і прынялі пастанову, каб гарадзкія ўлады, якія прыбылі на мітынг, неадкладна далі памяшканыне і тэлефон для стачкама. Старшыня гарадзкой рады А. Герасіменка выканала патрабаваньне. (Камітэт адтрымаў пакой на вул. К. Маркса14, тэл. 27-24-68).

Усе напружана чакалі наступнага дня. Раніцай 4-га красавіка пранеслася вестка: гігант беларускай індустрый, якім усе ганарыліся, а партыя асабліва — Менскі аўтазавод— авбясьціў забастоўку. Рабочыя МАЗа ішлі па Партызанскаму праспекту да плошчы Леніна. Па дарозе да іх далучаліся іншыя прадпрыемствы. Калі калёна параўналася з элекатратэхнічным заводам, зь яго вялікай хвалій выліліся рабочыя ў спэцоўках. Я стаяў на вуліцы Даўгабродзкай і вітаў іх: «Жыве Беларусь!» Каля сотні галасоў у розных месцах адказала: «Жыве!» Я перахрысьціўся, бо зьявілася надзея: той, хто ідзе ўжо ведае, за што мае змагацца, і далучыся да калёны.

4 красавіка 1991 г. Плошча Леніна

На трывуне помніка Леніну перад домам Урада

Мне стала радасна на душы, я пачаў съпявіць: «Беларусь, Беларусь, дарагая, за Цябе, за Цябе мы ідзём!» Май суседзям спадабалася песеньня. Многія зь іх падхаплі: «Беларусь, Беларусь, дарагая..» Нарэшце, нацыянальная самасвядомасць прачнулася ў рабочых.

Больш гадзіны мы рухаліся да плошчы Леніна. Транспарт уступаў нам шлях. А на плошчы нас ужо чакалі рабочыя заводаў «Калібр», «Камунарія», гадзіннікавага, мэдыцынскіх прэпаратаў. Чуўся гучны голос з мікрофона, які быў устаноўлены каля трывуни помніка Леніну: «Далой, каго?» 1 адказ стотысячнай армii рабочых: «Дземянцяя!»

— Далой, каго?

— Гарбачова!

Паміж трывунай і Домам урадам цягнуўся ланцужок шэрых шынэлляў з

дубінкамі. Падумалася, няўжо партыйцы дадуць загад таўчы нас? Але, відаць, больш чым стотысячны натоўп «апоры партыі» перапалохаў апаратчыкаў. І шэрыя шынэлі пад гіканьне і сывіст паказалі плечы.

Каля 12 гадзіны пачаўся мітынг. Яго вялі народныя дэпутаты Вярхоўнага савета БССР Новік і старшыня «Рабочага Саюза Беларусі» М. Собаль. На пастамэнт помніка Леніну прынеслі бел-чырвона-белы сцяг. Знайшліся асобы, якія загукалі, але хутка прышлі, бо шмат прыхільнікаў не знайшлося. Прамоўцы, што зъмянялі адзін аднаго паясьнялі, што гэта наш нацыянальны сцяг, і Менскі гарадзкі савет афіцыйна прызнаў нацыянальную сымболіку. Калі першы прамоўца на заканчэнні сказаў: «Жыве Беларусы!», адказалі яму сотні, але пад канец мітынгу на кліч: «Жыве Беларусы! — уся плошча грымела: «Жыве!» Першыя прамоўцы нерашуча парамаўлялі па-беларуску, але паступова адваігі набраліся і выступленні на роднай мове гучалі ўсё часцей. Пэўна, гэта была не літаратурная мова, а хутчэй гарадзкая трасянка. Але і гэта радавала. Слухаючы прамовы рабочых, стала зразумелым: яны ўсьвядомілі, што змаганье за паляпшэнне жыцця патрабуе палітычных зъменаў. Калі прамоўцы пыталі: «Ці патрэбны на заводах парткам?» У адказ грымела магутнае: «Не!»

— Ці аднапартыйная дзяржаўная ўлада забяспечыць свабоду?

І зноў аднаголосна гучай адказ: «Не!»

Рабочыя патрабавалі: ліквідацыя парткамаў на прадпрыемствах, роспуск З'езда Народных дэпутатаў СССР, Вярхоўнага Савета СССР і БССР іх перавыбары на дэмакратычныя аснове, пераход да шматпартыйнай систэмы, адстаўка Гарбачова і Дзямянца, адмена манаполіі КПСС на ўладу. Было вырашана штодзённа а 7-й вечарам па беларускаму тэлебачанью даваць 30 хвілінаў для паведамленняў стачачнага камітэта. З энтузізмам усе сустрэлі вестку, што рабочыя Барысава, Бабруйска, Жодзіна, Салігорска, Гомеля, Баранавіч, Берасця забаставалі таксама.

Мітынг меўся скончыцца а 4-й гадзіне, але надышлі калёны рабочых, якія павінны былі працаваць ў II-ю змену, і мітынг працягваўся з новай сілай. Разам з рабочымі I-й зъмены я аўтобусам ад'язджаў да хаты. Я бачыў іх баявы настрой. Рабочыя адчулі сваю сілу і, самае галоўнае, — сваю нацыянальную годнасць. Аналаголосна гаманілі, што гдзе трываць беларусам і быць пакорлівым народам, трэба рыхтавацца да барацьбы.

Фота Вячаслава Эйсмана.

*****Згу́кі Ба́цькаўшчыны*****

Балядা 25 сакавіка

Віктар Шніп

*Няволынікі не знаюць і не хочуць Святі,
Ім рабства даражэй за ўсё на белым съвеце.
Яны ня бачаць на Айчыне ценю крат.
Людзей на небыцці зьдзімае чорны вецер.
Не признае няволінік волнаў жыцця,
Не признае крыўі, пралітае за Долю.
Блялеюць рэшткі Храма ў замяці съмчыця
І груганы крываць пра шчасце і пра волю.
І мы, зьдзіраючы ланцуг, на пляц ідзём.
Мы ведаем, чым можа скончыцца дарога.
Святкуюм наша Святыя, плачам і плям,
За лёс цяжкі не праклінаючы нікога.*

*Чужак няславіць мову і штандар,
Байца, нібы съмерці, крыўскае Лагоні.
Няволынікам патрэбен грэзны цар,
А нам патрэбна Воля, съветлае Сягоныя.
Хоць Святыя нам забараняюць съвяткаваць.
І хоць палахаюць салдатамі, турмою,
А мы ідзём, бо нам німа чаго губляць,
Мы ўсё яскравей бачым Мэту прад сабою,
Няволынік-ж не знаюць і не хочуць Святыя
Святі зямлі, дзе ад съвятых застаўся друз....
Не перакрэслена Айчына ценем крат.
Жыве Беларусь!*

Жыве Беларусь!

Беларусі (Да Святыя)

Зыніч

*Я жыўлююся Тваёй цішынай,
Што пад сънегам нячутна сълязіцца,
Што пад сонцам звініці съвакіцкім,
Што стаці паміж мной і Табой...
Я гаюся Тваёй цішынай,
Ачышчальшай, нібы навальніца/*

«Не давайце чужынцамі быць!»

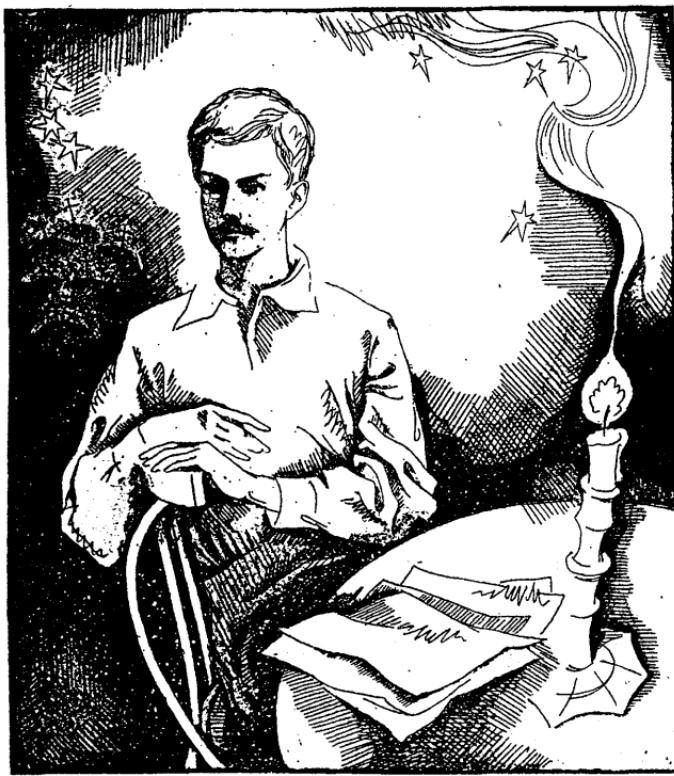
Анатоль Дарожскі

25 сакавіка ў Доме літаратаў а 6-й гадзіне пачалі зібірацца людзі. Дзяўчата і хлопцы, што сустракалі сіх пры ўважодзе, вішвалі гасьцей з нацыянальнымі съвятамі і прышпільвалі бел-чырвона-белая стужкі. Настрой быў узвышны. Прыйшлі ня толькі вэтэраны нацыянальных руху і прадстаўнікі БНФ, але сабры іншых дэмакратычных партый, суполак, клюбау, арганізацый. Асабліва цешыла ўсіх вялікая колькасць моладзі. У фе — унікальнейшая выстаўка дакументаў БНР, якія падрыхтавала Таварыстыческая архіўная Беларусь. Першы раз мы, дзяячы з съмлесці і руліўші працы Ганны Сурмач і Вячаслава Сяляменава, малгі пазняёміцца з дакумэнтамі, якія захоўваліся ў спэцархівах. Фатаграфіі, граматы, значкі, паштоўкі, паштапты, выданыя Урадам БНР — пакінулі вельмі мнонае уражанье.

Вечар, які ладзілі Беларускі фонд Культуры, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Таварыства Беларускай Мовы, Нациянальна-дэмакратычнай партыі, пачаўся а 7-й гадзіне выкананнем гімна «Мы выйдзім шыльнымі радамі». З прывітальным словам выступіў старшыня Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады — Міхась Ткачоў. Пасыль забраў слова заступнік старшыні БНФ Юр'яс Хадків. Артыст Анатоль Жук прачытаў III Устаўную грамату. Маастацкую частку пра-граматы падрыхтавалі Антаніна Хатзінка і краіунік «Невялічкага беларускага тэатра-студыі» Мікола Казачок. Ён-жа выканаў тэатралізаванага паказу па матывах паэмы Чарота «Босыя на вогнішчы». Тацьцяна Мархель, заслужаная артыстка БССР, выканала народную песні.

У трэцій частцы выступіў ганаровы сябры часопіса «Полацак» Анатоль Белы. Ён ад імя часопіса павінішаваў прыступных з съвятам. На заканчэнні выступіў С. Сокаладу — Воюш. Ён зачытаў прывітаныні ад Беларускага Згуртавання на Аўстраліі, ад БАЗА, ад Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскай Моладзі і выканаў некалькі песьні. Вечар, прысьвячаны Дню Незалежнасці, закончыўся агульным съпевам «Фронт, фронт, фронт!!!».

«ВЯНОК» З КАЛЕКЦЫІ

«Пёуна, любіце вы, пане, між страніц старых, пажоўкльх кнігі, ўжо даўно забытай, адшукаць сухі цвяточок. Пабляднелі яго фарбы, ледзь трymаюча лісточкі... Але колькі ён прабудзіць у сэрцы кволым пачуцця! Чаго вы цвяточок хавалі, што жадалася, зблылося — ўсё успішве у душы і збудзіць мілыя згадак додуй рой. У думцы зноў вы пражываце беззваротныя часы, і для вас каштоўным стане гэты высаходзішы цвяточок....»

Гэтыя слова Максіма Багдановіча няявольна прыходзіць на памяць, калі глядзіш на творы мастакі Ташыцкі Лапіцкай. Ніброскія, такія лёгкія лініі на яе графічных афортах — а якую хвалю пачуцця! падымаюць яны! Мастакі на любяць рассказваць сваіх сакрэтаў, але, здаецца, загадка Ташыцкіх крывае ў ёе бязьмежнай шырасці, адкрытасьці, добраце душэўнай. Можа таму мастачка з такой любоўю афармляе дзіцячыя кнігі. Но, як вядома, дзеці не прымаюць фальшу.

Тацьцяны Лапіцкай

Нарадзілася Тацьцяна Лапіцкая ў 1947 г. у Менску. У 1968 г. скончыла Менскую сярэднюю школу мастацтва, а ў 1976 г. Менскі тэатральна-мастакі інстытут, аддзяленне графікі. У рэспубліканскіх і ўсесаюзных выстаўках удзельнічае з 1975 г. Працуе ў кніжнай і станковай графіцы. Аформіла шмат кніг. Сярод іх «Беларускі народныя гульны», «Мы робім казку» Валянтыны Коўтун, «Сыяпан — вялікі пан» А.Вольскага (1979 г. дыплём 2-й ступені на Рэспубліканскім конкурсе кнігі 1980), «Сонца скача на траве» Хведара Жычкі, Беларускую азбуку «АББ» (1983, дыплём 1-й ступені на Рэспубліканскім конкурсе кнігі 1984), зборнік выбраных твораў Алязы Пашкевіч «Цётка». Сярод яе твораў ёсьць партрэт Максіма Багдановіча і яго «Вянок».

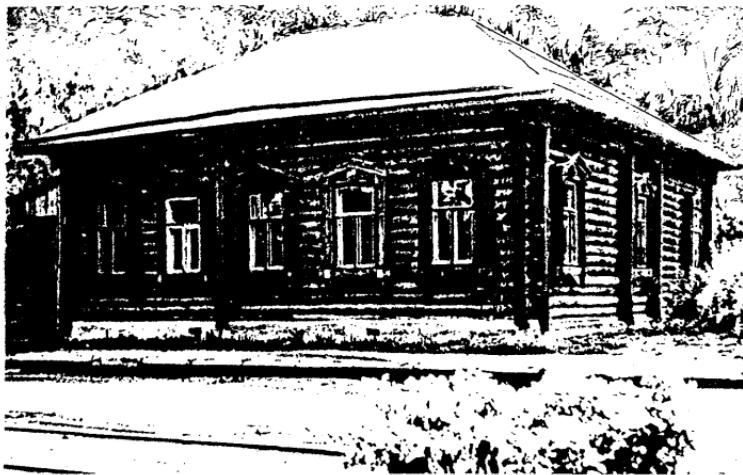
Паглядзіце на на гэтыя творы Тацьцяны Лапіцкай. Не абмініце іх. Хай нагадаюць яны добрыя згадкі. Няхай «Вянок» мастачкі напоўніць Вашую душу съветлымі успамінамі.

Святлана Белая

1991 год — Максіма Багдановіча год. 25 красавіца спаўняеца 74 лета з часу яго съмерці, а 9 студзеня — 100 гадоў з дня нараджэння. Паміж гэтымі лічбамі няпоўных 27 гадоў жыцьця Паэта і столікі падзеі!

Яму на споўнілася і пяці гадоў, ёк ён разывітаўся з Бацькаўшчыны. Волжская краівіда дуогі час нагадвалі яму родную старонку. Толькі і яны ня здолелі замяніць Максіму прыгажосць нашай зямлі. Там, сярод Паволжскага прастору ён адчуваў сябе выгнаńнікам і марыў толькі аб адным, аб Беларусі.

Домік па вул. Любімская, дзе Максім Багдановіч жыў з 1912 г. па 1916 г. Здымак 1989 г.

З 22-х гадоў, праведзеных на чужыне, амаль восем Максім прабыў у Яраславії. Гэта была самая плённая частка яго жыцця. На яраслаўскай зямлі пазіт пазнай першае хаканье і горыч стратаў. Тут ён сплёў свой паэтычны вяночак. А ў хатцы па вул. Любімская упершыню лабачну свой адзінн прыжыццёў зборнік успамінаў «аб беднай, далёкай сваёй старажытнай». Але Яраславія падарыла яму ня толькі натхненьне і настальгію па Маці-Краіне. Тут ён аднайчы зразумеў: німа на съвеце лепш зямлі, чым тая, што дадзена табе Богам.

Сёння мы пачынаем друкаваць урэкі з книгі, у якой расказваеца пра Яраслаўскі першыяд жыцця Максіма Багдановіча. Пра таленавітага юнака, паэта, публіцыста, літаратуранага крытыка, перакладчыка і горад, які натхняў яго.

Цьвяток радзімы—васілёк...

Любай матулечы, Белай Але Мікалаеўне,
майі дараражэнкай яраслаўчаны,
прысьвячаю гэтую кнігу.

Съюжа, мрок... Я ізноў хваравіты.
Ү сэрцы — думак даукучных цяжар.
Заварыць-бы гарачай гарбаты,
Разагрэць-бы хутчэй самавар...

Пяро выпала зь бязвольнай Максімавай рукі і медлена скацілася на падлогу. Падняць яго ня было ўжо сілаў. Ён хацеў паклікаць каго-небудзь з хатніх, але з грудзеў вырваўся толькі ціхі стогн. І зноў, ужо трэці раз за вечар, удушлівай хвяляй падкаціўся пакутлівы, сухі кашаль. Разам зь ім пачаўся галаўны бол. Цела стала налівацца гарачым съвінцом. А на грудзі быццам-бы забраўся нябачны, такі сіавусы, згорблены вадзянік. Той заўсёды прыходзіў да яго ўначы, калі ён хварэў, і сваім халоднымі, ліпкімі, як вужака, рукамі съціскаў горла. Максім прыклай да губ хустку і паспрабаваў павярнуцца на бок. Сілы з кожнай хвілінай пакідалі яго. А душу, сэрца, грудзі разьдзірала хвароба. Яна пачалася нечакана напярэдадні Новага 1913 года.

... Максім ляжаў у сваім пакойчуку і пісаў ліст ў рэдакцыю «Нашай нівы». Вясёлы, звонкі голас бацькі, які пасъяля съмерці жонкі Марыі, маці Максіма, вельмі рэдка вось так радасна і бестурботна гучаў, перабіў думку. Юнак адклай у старонку ліст і прыслухаўся.

— Ну дзеци,— даносілася з становай, якая адначасова служыла і заляй, і бібліятэкай, і дзіцячым пакоем,— будзем на наступным тыдні пераязджаць на новую кватэру. Мне парайлі адно добрае месца. І сёньня я аглядаў яго. Вельмі ўтульная хата. Вокны выходзяць на сонечны бок. Пакоі ўсе съветлыя, вялікія і ўцілі. Якраз для вас, каб вы не хварэлі зімою. Перабірацца пачнем на гэтым тыдні, каб съвяты сустракаць на новым месцы. Ну, згодны ці не?

Малая радасна зашчабяталі, але Аляксандра Апанасаўна, цётка Максіма, прыкрыкнула на іх, каб не гаманілі.

— А на якой вуліцы, ты знайшоў кватэру? — нягromка спытала яна. Пераезд якраз пад самыя съвяты, калі ў гаспадні столыкі справаў, ёй здаваўся неабдуманым.

— На Любімскай. Ведаеш, там дзе царква Міколы Мокрага. Гэта недалёка ад

Максімавага ліцэя, — адказаў бацька і раптам успомніў: А дзе-ж Максім? Зноў пайшоў у бібліятэку ці ў сваёй кельлі замкнуўся?

Максім не стаў чакаць, пакуль бацька пакліча яго. Ён адклаў незакончаны ліст на пісьмовы стол і пайшоў у становую, дзе сабралася ўся сям'я.

—Максім,—пачаў бацька.—Ёсьць прыемная навіна. Мы пераезджаєм на новую кватэру. Яна даволі вялікая. Будучь асобныя пакой і для бібліятэкі, і для гасьцей. Можаш потым і сяброў сваіх да нас запрасіць. А то ты ўсё адзін ды адзін... Што-ж ты маўчыш? Табе што, нецікава?

Максіму сапраўды было абыякава: ці тут, на Лясной пляцоўцы, яны будуць жыць, ці пераедуць на іншое месца. Ён ведаў, што новая кватэра не палепшыць яго ўзаемаадносіну зъ сям'ёй, у якой ён адчуваў сябе апошнім часам нікому непатрэбым. Добра ведаў, што і гасьцей наўрад ці ён зможа прывесці. Бо справа не ў маленькай кватэры, у якую сорамна запрасіць каго-небудзь, а ў бацьке, які так і не зарэгістраваў шлюбу з Аляксандрай Апанасаўнай, роднай сястрой яго маці.

—Чаго ты маўчыш?—зноў спытаў бацька.

—Што мне казаць, калі ты ўсё вырашыў. Здаецца мне, Любімская вельмі старажытная вуліца.. Калі не памыляюся, то некалі тут па загаду Пятра I пабудавалі аружэйны двор, які выпускаў стрэльбы. Але пажар зьнішчыў яго. І аружэйную вытворчасць больш у Яраслаўлі не аднаўлялі. Але не гэта галоўнае. Думаецца, вуліца знаходзіца недзе на ўскраіне горада.

—Як бы не так, — запярэчыў бацька. Табе адтуль да ліцэя нават бліжэй будзе. Тым больш, што недалёка ад хаты праходзіць трамвай. У выпадку чаго, можна хутка на ім дабраца да цэнтра. Вось пабачыш, то добрае месца. Блізка ад дома народная чытальня й электрычны тэатр. Насупраць жыве добры спэцыяліст —доктар Бібікаў... А галоўнае, за кватэру гаспадар просіць няшмат. Напалову меньш, чым наша мадам Воўкава. Так што вырашана. Пераезджаєм.

Пераезды зь месца на месца былі для Багдановіча зьявай звыклай. Яраслаўль быў чацвёрты горад пасля Менску, Гародні, Ніжняга Ноўгарада, куды бацька перавёз сям'ю. Адам Ягоравіч трапіў сюды, дзякуючы сваёй службe і харектару. Зъ Ніжагародскага аддзялення Сялянскага банка, якому было прысьвечана амаль 11 гадоў сумленнай працы, надворны саветнік Адам Ягоравіч Багдановіч перайшоў у Яраслаўскае. Пэўна, быў вымушаны зрабіць гэта не па ўласнай волі, а пад націкам ніжагародскага дваранства, самага багатага зямельнага ўласніка Верхняга

Паволжа. Больш за 70 працэнтаў самых лепшых зямель губэрні трымалі яны ў сваіх руках. Праўда, дзе-нідзе трапляліся ў іх уладаньнях і благія надзелы. Вось іх па вельмі высокіх цэнах і задумалі прадаць найбольш кемлівія гаспадары. Адам Ягоравіч быў чалавекам сумленным і прынцыповым. Ён павёў барацьбу супраць тых злачынстваў. Але дзе там!. Скупшчыкі зямель аказаўліся заўзятымі спекулянтамі, якія дзеянічалі арганізаванымі шайкамі. Праўда, на некаторы час іх грабежніцкая дзейнасць усё-такі спынілася. Але поўнасцю пакончыць з спекуляцыяй не ўдалося. Бо не пасыпей Адам Ягоравіч пачаць тую справу, як на яго навалілася лавіна даносаў, скаргаў з боку раззлаваных дваран. І хаця надворны саветнік Багдановіч карыстаўся павагай і меў нагоду праз нейкія пяць-шэсць гадоў стаць адным з загадчыкаў банка, гэта не выратавала яго ад гневу губэрнатара горада. Прыйшлося падаваць прашэнне аб пераводзе. Губэрнатар, які толькі і чакаў момант, каб пазбавіцца ад гэтага пільнага чалавека, з радасцю апрабаваў просьбу.

Месцам службы прызначаўся Яраслаўль—«горад белакаменны, вясёлы, прыгожы, з садамі, старажытнымі...царквамі, вежамі і брамамі, горад са сваім тварам». У ім добра развівалася сельская гаспадарка і прамысловасць. Ды і ад сталіцы Яраславія знаходзілася недалёка. Звязвалася зь ёй воднымі шляхамі чыгункай.

І вось новы пераезд, ужо ў Яраслаўлі і ўжо ня першы. Дом Ржэўскага, дзе Адам Ягоравіч вырашыў зьняць кватэрну, быў зусім новым. Спадар казаў, што пабудаваны ён ў 1901 годзе, і лепшага месца яны не знайдуць ва ўсім Яраслаўлі. Усё гэта, мажліва і было так, калі-б не адна акаличнасць. Пасярэдзіне вуліцы некалі працякала невялікая ракушка. Хаця ў пачатку XIX стагодзьдзя «бацькі» Яраслаўля і правялі съёскавую канаву, але гэта не вырашила праблему. На месцы ракі засталіся сажалкі, якія вясной разыліваліся па вуліцы і затаплялі ніжнія паверхі будынкаў. Таму ў дамах на Любімскай стаяла вільготнасць. Тутэйшыя жыхары ведалі пра гэта, але Адама Ягоравіча не папярэдзілі. Ён са спакойнай душой і вырашыў пераехаць сюды, ня ведаючы, што тут яго Максім згубіць сваё апошнє здароўе.

У нядзелю, 29 снежня 1912 года сям'я Багдановічаў ад'язджала на новую кватэру. Максім займаўся бібліятэкай. Нарэшце, ён спакаваў апошні стос кніг і пачаў выносіць іх на вуліцу. Вася Ржэўскі, у бацькі якога яны здымалі кватэру, грузіў іх ў калёсы. Але ўсе кніжкі адным разам не ўвайшлі.

—Нічога,— падбадзёрыў Максім свайго памочніка.— Ты адвозь, а я пачакаю.

—Я зараз-жа,—паабяцаў хлапец.— Праз некалькі хвілін, вось пабачыш, вярнуся.

—Добра—добра,—усыміхаючыся адказаў Максім. Яму падабаўся гэты спрытны гаспадарскі сын. Каб час прайшоў хутчэй, пачаў гартаць нейкую кніжку. Раптам адтуль выпаў пажаўцелы лісток паперы. Толькі і пасыпеў прачытаць: «Даражэнъкаму і любаму...» Почырк быў да болі знаёмы. Максім недзе вельмі даўно бачыў яго, але дзе? Ён нагнуўся, каб падняць лісток, але вецер-баламут выхапіў яго з рук, закруціў, завярцёў, быццам-бы сам хацеў прачытаць. Але, не разабраўшы дробных дрыжачых літарак, падкінуў высока ўгору панёс у няведамую бясконцую далечыню. Максім кінуўся ўздагон. Толькі дзе там! Вецер быццам-бы драхніў яго. Юнак прыбавіў ходу. Шапка зъляцела з галавы, але ён, не прыпыняючыся і нічога не зауважаючы, бег далей. Некалькі разоў ён спатыкаўся і падаў у сънег. Але, нарэшце, дагнаў. Кроў ударыла ў твар, калі пачаў чытаць забытых словаў. Стала горача і душна. Не задумоўваючыся, што робіць, Максім съкінуў шынэль. Ён не адчуваў, што мароз бярэ яго ў свае халодныя абдымкі, забірае апошніяе цяпло кволых лёгkіх. У гэты момант ні на што не хацелася звяртаць увагі. Максім быў шчаслівым, бо, нарэште, знайшоў Вадзімаў ліст, апошні братаві ліст-запавет.

—Вадзімка, родненкі, як-же мне не хапае цябе зараз,—цихі паўтараў ён сам сабе.—Братка даражэнъкі! Божа мой, чаму ты так рана пайшоў ад нас?

Раней, калі Вадзім жыў, Максім не ўсьведамляў, як горача ён любіў яго. Так, малодшы брат заўсёды браў з старэйшага прыклад. Хацеў быць такім -жа ўпэўненым і непахісным. Але чамусыці тады Максім не адчуваў, што Вадзім не толькі любы брат, а быццам-бы яго другая палавіна. Толькі калі яе не стала, і юнак апінуўся сам- насам зь цяжкімі думамі сваімі, ён зразумеў, што ён згубіў.

Максім зноў і зноў перачытваў тывя некалькі радкоў, якія брат напісаў яму за дзень да съмерці. Гэта была другая съмерць у Максімавым жыцьці. Праўда, адыход маці ён памятаў не так ясна, бо яму ішоў ўсяго пятнадцать год. У памяці застаўся толькі шэры дзень, усхваляваны бацькі, які бегаў па хаце, сумныя вочы доктара, што ўвесь

час паўтараў: «Такая маладая і прыгожая...» Як і маці Вадзім згарэў ад сухотаў. Хавалі яго пасьпешліва, цёмнай красавіцкай ноччу. І паходвіны, як і тая зорачка, што съвяціла брату ўвесь апошні яго шлях, стаіць у вачах.

Ой, скажалася зорачка, скажалася,
Ты ўшла ад нас— і не прасыпалася,
Не прасыпалася, не раззвіталася,
І куды ўйшла — не сказалася...

Вокліч цёткі Шуры, якая ўбачала яго праз вакно і выбегла на вуліцу, прывёў ў сябе. Ён адчуў, як халоднымі крыламі б'е яго вецер. Асьцярожна, каб не пагнуць ліст, ён паклаў яго ў кішэню. Стаў апранаць шынэль і, нібы праз сон, назіраць, як бегла да яго Аляксандра Апанасаўна. Яна нешта кryчала яму, паказвала на шапку... Ён вярнуўся на землю толькі, калі прыехаў Вася. Разам пагрузілі рэшткі бібліятэкі і паехалі на новую кватэру.

Шпарка ў срэбным сънежным пылу ляцелі коні. Перад вачымі плылі прыгожыя цэрквы, вуліцы, дамы, людзі. На Максімавым твары скакалі чырвоныя прамяні вячэрняй заранкі. У галаве ўсё съмняшалася, ператварылася ў нейкі калейдаскоп. За паваротам бліснула царква сьв. Ільлі. Максім чамусыці ўспомніў, як некалі ён прыхдзіў сюды глядзець незвычайнай прыгажосьці іканастас, зроблены майстрамі зь Беларусі. Ён хацеў прыпомніць драўляныя карункі яго ўзору, але перад вачымі з'явілася адна фрэска, якая тады моцна ўразіла яго. Гэта быў збор ураджаю. Так-так, замест рэлігійнага сюжэта мастак намаляваў съвята сялянскай працы. Вялікая прастора жытняга палетка, прыгожыя людзі, што працуяць ад зарніцы да вечарніцы. Палетак скаты чыста і застаўлены цяжкімі снапамі. Нябеснага колеру краскі красуюць на ім. А можа, раслі васілёчкі тут і раней. Не хацелі жнейкі зрэзаць іх, бо радавалі яны душы працавітых людзей.

І з'явілася Максіму: залацісты дзень, залаты палетак, смуглыя людзі, што съцелюць жытва. А да іх, разам зь сьв. Пятром і Юрыям, ідзе Хрыстос. Вось бачыць ён сядрод калосься ў блакітную кветку, і, павучаючи спадарожнікаў, кажа: «Аглюніцесь навокал! Ці-ж не ніва калыхаеца каля нас? Цяжка працеваў ля яе гаспадар і вось бачыць: паміж збожжя ўзраслі васількі. І сказаў ён у сэрцы сваім: хлеб адбіраюць у мяне гэтыя сінія кветкі; бо поўныя вагі каласы маглі-б' ўзрасці на месцы васількоў. Але яшчэ з маленства краса іх прыйшлася мне да душы. Таму я не вырву з карнём іх, як усякае благое зельле. Няхай растуць і радуюць, як у маленстве, сэрца маё...

—Усё, прыехалі,—пачуў Максім голас Васі. Зараз я дапамагу выгрузіць кнігі і

паеду за Адамам Ягоравічам і Аляксандрай Апанасаўнай.

Максім ўвайшоў у хату. Пуста, няўтульна, мэбля паскідана абы-як. На падлозе ён знайшоў некалькі лісткоў паперы. Нераспранаючыся сеў за стол і пачаў пасыпешліва запісваць тыя думкі, што прыйшлі ў дарозе. Ён пісаў ліхаманкава, бо баяўся, што хвароба, набліжэнне якой ён адчуваў, не дазволіць яму запісаць той голас Гасподні. «Калі скончылася сем тысяч год ад стварэння сьвету, Хрыстос зноў зышоў на зямлю і хадзіў па ёй, каб споўнілася тое, аб чым казалі прарокі. І хадзіў ён па ўсяму краю: І па Міншчыне, і па Віленшчыне, і па Магілёўшчыне, і па Задзвінскай зямлі. І разам зь імі былі сьвяты Пётра і сьвяты Юры. Але ніхто зъ людзей не пазнаў яго...» Максім бачыў, як Хрыстос, нешта сказаўшы людзям, пайшоў далей. Усё бліжэй і бліжэй падыходзіў ён да небасхіла. І ў момант, калі яго белы сілуэт зынк зъ зямлі, на небе зазвяляла яркая зынічка. Максім адчуў яе гарачыя пра-меныні. У вачах пацямыела. Ён згубіў прытомнасць і пачаў спаўзаць на падлогу. Цётка, якая ўвайшла ў хату, падхапіла яго. Разам з бацькам перанеслі ў ложак. Але Максім нічога гэтага ўжо ня памятаў. Ён быў на прыгожым вясновым лузе. Да яго шчасльвая і вясёлая бегла маці.

—Хочаш ісьці са мной? — пытаетца яна яго.

—Матулечка, а куды мы пойдзем? —кажа ёй Максім і не пазнае свайго голасу.

—Калі прыйдзеш, сам даведаешся, —съмяеца яна і цягне яго за руку.

І яны кроначаць разам. Усё зіхаціць зівініцы. Вакол шмат прыгожых красак, але ўсе незнаёмыя Максіму. І раптам ён зауважыў блакітны васілёк. Максім нахіліўся, каб сарваць яго і падарыць матулі, але тая глядзіць на яго сваімі вялікімі шэрымі вачымі і зъ нейкім сумам пытаетца: «Навошта ты гэтае робіш, сынку, нашто губіш красу? Паслухай, што я табе скажу: добра быць коласам, але шчаслью той, каму давялося быць васільком. Гэтая простая краска —сымбаль радзімы беларусаў. Помні гэта, Максімка. Калі ты нарадзіўся, у цябе вочкі былі, як васілёчки, такія-ж прыгожыя і сінія. Я хачу, каб і ты, тут на чужынне, стаў васільком, гонарам свайго народу. Я ведаю, Богам табе гэтае прадвызначана. Любі, Максімка, красу зямную. Бо нашто на зямлі каласы, калі няма васількоў?.. Нашто хлеб, калі няма прыгажосці?..»

«Светлы міг» Яна Чыквіна

Масей Сяднёў

(з новай кнігі «Масеева кніга»)

Кагадзе я атрымаў ад паэта Яна Чыквіна зь Беластоку ягоную кніжку вершаў «Светлы міг», што выйшла ў Менску, у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1989 годзе. «Светлы міг» быў для мяне нечаканым адкрыцьцем цудоўнай, гаворачы вобразна, балонкі ў вакне нашай сучаснай паэзіі. Як кажа паэт, Муз «прадыктавала яму на вуха слова», што ўрэшце і склалі гэту кніжку. «Светлы міг»— гэта і для нас съветлы міг адкрыцца паэтавага съвету. Паэт выхоплівае з пацёмкаў глыбінныя пласты нашага быцця, імкнецца «паспрабаваць бяздонне часу», заглянуць у вечнасць. Паэт гаворыць: «...пад неба ўюся зорнае і вечнасць п'ю глыткамі невялікімі». Ці не адсюль і тая дружба з Музай, што дыктуе паэту на вуха свае слова? Ня кожны можа заслужыць такую даверлівасць высокай Музы.

Паэзія Яна Чыквіна па сутнасці філософская паэзія. Яна вяртае нашу паэзію ў лона эўрапейскай паэзіі, да волыту Максіма Багдановіча. Экзістанцыянальна яна адрозная ад нашай сёньняшняй паэзіі, калі хочаце— нават запярэчвае яе матэрыялістичную сутнасці, яна ў нашай паэзіі—як-бы новая планета, хоць яшчэ і не адкрытая. Затрымаемся ж крышку на вобразнай систэме кніжкі «Светлы міг», заглянему ў паэтычную гаспадарку Чыквіна. У вершы «Май», напрыклад, дадзены цікавы вобраз вясны. Вясна ў Чыквіна «налівае цяпло ў пасудзіну раслін. Спайды таямніцу маяхрышчэння». Як добра сказана! Гэта нібыты паганскае дзеяства прыроды. Нязвычыны вобраз: «Вясна налівае цяпло ў пасудзіну раслін». Гэтую нязвычынсць надае яму зматэрыялізаванае, нібы грубое пасудзіна раслін. Такая «вульгарызация» вобразу прадметнасцю—ці не адна з харктэрных рысаў паэзіі Чыквіна. Вось яшчэ адзін падобны прыклад: «Так калісьці пераліваліся ў вядро юнацтва гадзіны з озера дзяцінства». Але гэтая на першы пагляд нязвычайнасць, зматэрыялізаванае, «вульгарызация» вобразу прадметнасцю: пасудзіна раслін, вядро юнацтва, толькі яшчэ больш падкрэслівае, гіпэрбалізуе вобраз, робіць яго больш наглядным, больш даступным. Гэта, аднак, не зыніжае ягонай эстэтычнай вартасці.

А вось вобраз «таполяў»: «У шчырае поле таропка топаюць таполі». Надзвычайная інструментоўка! Ці ўзяць вобраз месяца ў рэчцы: «Плыве па рэчцы цёплы месяц, Быццам на стол вясельны гуска». Параўнаныне месяца з гускай зноў-жа няз-

вычайнае, хоць вобраз плывучага ў вадзе месяца добра асацыруеца з дарогай няшчаснай гускі да стала. У Яна Чыквіна нават дожд «выбраецца няцвёрдым крокам на бальшак-дарогу і сыпле мокрыя зярніты направа і налева». Пяцрусь Макаль у сваёй прадмове да зборніка «Светлы міг» называе падобныя вобразы «зрокавымі зямнымі вобразамі». Бяспрэчна, зазямленыне, беларускае зазямленыне тут ёсьць. Ёсьць у паэта і вобразы, эстэтычна, так-бы сказаць, больш далікатныя, музычныя: «З грацыі кветак музыка тхне», «Рэчка замірае ў меланхоліі-цячэнні», «Макі грэюце руکі», у садзе вясной—«пчаліны фэст, як дня благавест». Ёсьць вобразы, так-бы мовіць, быційна-мэтафізичнага складу: «Мы —ластаўкі, што ў палёце адчайнім крылышкаюць над чужародна ім гладдзю вод». Ад назоўніка крылы ўтвораны дзеяслоў крылышкаюць—чудоўна! Або яшчэ такі вобраз: «Ты адыйшла, як адыходзіць ценъ на грані дня і ночы ад прадметаў». Тут, бадай што, блокаўская сыболіка—«Ты в поля отошла без возврата, да святітся имя твое». Зрэшты, цяжка ўявіць паззію без сымбілікі.

Я называў паззію Яна Чыквіна эўрапейскай паззіяй, але ягоная «эўрапейская паззія» наскрэз прасякнута духам беларускасці. Яна эўрапейская й адначасна нацыянальная. Як сказаў Бядзяеў, культура ніколі не была і ніколі ня будзе адцягнена чалавечай, яна заўсёды канкрэтна-чалавечая, гэта значыць нацыянальная, індывідуальна—народная і толькі такою сваёю якасцю яна ўзвышаецца да агульна-чалавечага. Досыць прыгадаць тут такія вершы Чыквіна, як «Заход сонца ў аколіцы Дубіч—Царкоўных», «Беластроцкая элегія», «Навальніца ў Беластоку», «Ля Белавежскай пушчы», «Гайнаўшчына» і іншыя, каб пераканацца, што эўрапейская паззія Чыквіна ўзрасла на беларускай глебе, жывіцца ейнымі сокамі, яна прапісаны на зямлі, дзе «Дзед круціў пласцінку жорнаў і коўш муکі быў поўны». Але падобную канкрэтыку нельга разглядаць, як заземленасць. Паэт гаворыць: «Душой імкнуся ўвысь, ляцець абы-куды». Любая матэрня ў яго «намагаецца ў мелодыю выліцца».

Ёсьць у паэта і маты ў дабрадзеіней, так званай вечнай жаноцкасці (Das Ewig Weibliche). Дазволю сабе падаць тут цалкам невялічкі верш :

Ёсьць у нашым беластоцкім краі
Незвычайнай прыгажосці жаночыя твары.

Высакароднай прыроды чудоўныя блікі—
Святыя ablічы, каханыя лікі.

Як ад агню, ад іх займаюцца чэрствыя души
І, згарэўшы датла, стаюцца велікадушнымі.

I ад чараў гэтых мы штораз уваскрэснем,
Абніятая жарам жаночым, нябесным.

«Абнятыя жарам жаночым, нябесным», «згарэўшы датла», души нашы становяцца больш шляхетнымі, «велікадушнымі» — ці не такая функцыя пазіі наогул, пазіі Яна Чыквіна ў прыватнасці?

Нарэшце, нельга не закрнуць вобраза самога творцы, вобраза паэта ў пазіі Чыквіна. Які ён? Канешне-ж, звычайна—мізэрны, нікім незразуметы, адрынуты, бяздомны, распяты на крыжы.

Няма ні славы, ні багацця—
Адно скрыпучае пяро
Тырчиць з чарнільніцы рабром.
І крыж для новага распяцця.
Я вельмі самотны — айчыны не маю,
Матчынай ласкі.

Што гэта — сум па нябесной бацькаўшчыне, харктэрны для сымбалістаў, ці сум па Беларусі? Па ейнай матчынай ласцы? Настальгія эмігранта?

Гэтак вось, да чаго-б ні дакранаўся Чыквін, пра што-б ні пісаў — усё ў яго «намагаецца ў мелодыю выліцца». Часам гэтая мэлёдыйя ў сваім намаганні зрываетца, але яна сягае, як кажа паэт, увысь, дадамо — па глыток вечнасці.

Кніжка вершаў Яна Чыквіна «Светлы міг» — гэта прыгожая мэлёдыйя, няманы набытак нашай айчыннай славеснасці.

1991 г.

***** Далёкае і блізкае *****

Пачатак

Міхась Белямук

Да жніўня 1949 г. з той частцы Нямеччыны, што была акупавана амэрыканцамі, у заакіянскія краіны выезд быў павольным. Пераважна выязджалі тыя, хто меў асабістыя запросіны (ашурансы) ад радні. Трапляліся выпадкі, што выязджалі групамі да амэрыканскіх фэрмераў. Напрыклад, у штат Арканзо на плянтацыю бавоўны выехала 20 беларускіх сем'яў. Лягернае жыцьцё спрычынілася, што людзі з розных мястэчак настолькі пасябравалі, што ня хацелі разъвітвацца. Але абставіны складаліся так, што ад'язджалі ў розныя гарады, штаты і нават краіны. Паколькі я выязджаў да бабкі, многія прасілі мой адрас, каб потым праз мяне скантактавацца з роднымі і знаёмымі. Пачынаючи зь верасня 1949 г. атрымліваў па некалькі лістоў штодзённа. Найлягчэйшай да выкананья была просьба скантактаваныя, але для бесправоўнага ня лёгка было выканаць і яе, бо не было грошоў на паштовую марку. Прыйходзілася прасіць бабку, Амельяну, Сыцяпану купіць паштовыя маркі і канверты.

Ад жніўня 1949 г. выезд зь Нямеччыны прысьпешылі, бо амэрыканскі Кан-

грэс прыняў пастанову аб 250 000 бежанцах, якіх называлі Д.П. ЗША іх прымала, але кожны Д.П. павінен быў атрымаль запосіны. Кожная царква і касцёл мелі камітэты дапамогі Д.П., але дапамагалі толькі людзям сваёй нацыянальнасці. Беларусы свайго прыходу ня мелі. Яны належылі да царквы Св. Тэадосія, настаяцелям якой быў а. Капанадзі, а старшыней камітэту дапамогі— Баранава. Ісьці да іх было безнадзеяна.

Паколькі Амельян быў вельмі спачувальным, я прасіў яго дапамогі. Ён у даволі хуткім часе пазнаёміў мяне з украінскім адвакатам Дэмковічам (той зваў сябе Дэмар). Дэмковіч быў сябрам украінскага камітэту дапамогі (ЗУДК), народжаны ў ЗША, але валодаў украінскай мовай дасканала. Аднаго вечара Амельян пазнаёміў мяне з Дэмарам. Я быў вельмі задаволены, бо той аказаўся не толькі патрыётам, але і знаўцам гісторыі. Ён адразу засьведчыў, што хоча дапамагчы беларусам, бо «доўгія стагодзьдзі мы былі разам у супольнай дзяржаве— Вялікім княстве Літоўскім». Я сказаў, што хачу прасіць

аб даламозе прыезду ў Кліўленд Прэм'ера Ўрада БНР Аўгена Каханоўскага (Калубовіча). Дэмар уважліва выслухаў мае інфармацыі аб А.Каханоўскім і папытаваўся, ці маю я банкавую кніжку. Я адказаў, што кніжкі не маю, бо не зарабляю. Дэмар дастаў зь кішэні 5 даляраў і, падаючы іх мне, зьвярнуўся да Амельяна: «Памажыце пану Белямку ў банку атрымаць кніжку і палажыце на яе гэтых 5 даляраў.» Я быў у разгубленні. Дэмар гэта зауважыў і, паклаўшы сваю руку на маю, ціха сказаў: «Я дапамагу, але мне патрэбна банкавая кнішка». Рэзвіталіся, умовіліся спаткаца за два дні. Мы шлі і меркавалі, навошта спатрэбілася банкавая кнішка. У тых часы ў запросінах пыталіся адносна закватэравання і працы. Дэмар аб гэтым не пытаў і не цікавіўся, хто будзе спонсарам.

Стаялі апошнія дні верасьня. Вечар быў цёплы. Мы ішлі каля Лінкольн парку, і Амельян прапанаваў пагуляць у ім. Мы крышку прайшліся, потым прысели і Амельян пачаў дапытвацца, чаму я хачу забраць А.Каханоўскага ў Кліўленд.

— Ён прэм'ер і павінен ехаць у Нью-Ёрк, або Вашынгтон. Там кожнай нацыянальнасці жывуць кіраунікі, гэта метраполія. А Кліўленд ёсьці правінцыя, хоць і мае 1 мільён 300 тысяч жыхароў.

Я пагадзіўся з разважнінамі Амельяна і гэтым толькі узмацніў яго цікавасць. Ён хацеў ведаць сапраўдную прычыну маёй зацікаўленасці прыезду Каханоўскага. Я адчуваў, калі не адкрыю яму сваёй таямніцы, ён закрыўдзе і не будзе больш дапамагаць. Я сказаў, што А.Каханоўскі адаптаваў Юлю, старэйшую дачку жонкі Яні.

Юля Каханоўская (Андрусышина, маці Данчыка) Нямеччына, 1948 г.

— Паколькі я кахаю Юлю, то павінен выслыць запросіны ўсім — Аўгену Каханоўскаму, ягонай маці Марыі, пляменнінцы Галіне, для Яні, Юлі й Элеаноры.

— А я думаў, — прамовіў Амельян, — што Галія Лічко табе падабаецца. Скажы, хто зь іх прыгажэйшая: Юля ці Галіна?

Мне не хацелася адказваць, але ён патрабаваў адказу.

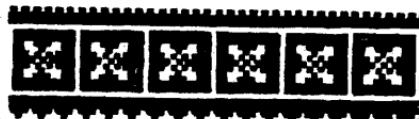
—Галіна вельмі прыгожая, але я хакаю Юлю, —адказаў я. Мы падняліся і пайшлі дамоў.

Калі наступным разам я спаткаўся з Дэмарам, ён пачаў заплёніць блянкі запросінаў для Каханоўскіх. Паясьніў, што ніводная фабрыка не можа прадбачыць, якая мажлівасць адносна працы будзе за паўгода. Кампанія ня можа гарантаваць працу, але эміграцыйныя ўлады патрабуюць запісаць, дзе асоба будзе працаўца і колькі зарабляць. Ён называў прадпрыемствы, у якіх будзе працаўца Аўген, Яні Ўля, бо маці Каханоўскага была ужо старая, а Галя й Элеанора яшчэ малыя. Калі запросіны былі аформлены, Дэмар папрасіў нумар маёй банкавай кніжкі і на спэцыяльнай блянцы стаў нешта пісаць. Калі ён скончыў і я падпісаў, паясніў: «Маці Каханоўскага Марыя мае 65 гадоў, ёй патрэбна грошовая гарантывя, не менш чым 5000 даляраў. Гэта папера і ёсьць гарантывя. Таму мне і была патрэбна банкавая кніжка». Крышку пазней Дэмар дадаў: «Памятай, банкавую кніжку нікому не паказвай і не расказвай аб грошовай гарантыві. Калі маеш яшчэ людзей, адданых беларускай справе, калі яны патрыёты, я буду дапамагаць у іх прыездзе Нам, украінскім патрыётам, залежыць, каб паўстаў беларускі нацыянальны асяродак у Кліўлендзе.»

Я варочаўся дамоў шчасльівы, бо стаў спонсарам Каханоўскага, асабліва Юлі, якая прыедзе ў Кліўленд.

Сустракаўся з Дэмарам і потым. Высылалі запросіны ў Нямеччыну праз злучаны Украінскі Дапамогавы Камітэт (ЗУДК). Да лютага 1950 г. былі выстаўлены запросіны Сяргею Карніловічу, Сыцяпану Кіслю, для сям'і Міхася Страпко, Янкі Раковіча, Мікалая Пэнды, Калістрата Савіцкага.

У сакавіку атрымаў ліст ад Янкі Раковіча, у якім той пісаў, што ягоная маці мае паведамленыне адносна запросінаў, але ён нічога не атрымаў. Ягоны ліст мяне зьдзівіў, бо выслаў я яму і маці запросіны ў адзін час. Прайшло пара тыдняў пасьля, і загадкавасць высьветлілася. Аднойчы я вярнуўся з працы і застаў бабку ўсхваляванай. Яна пражыла ў ЗША 40 гадоў, але вельмі слаба размаўляла па-ангельску. Аднак зразумела, што мяне эміграцыйныя ўлады абінавач-ваюць у фальшивых запросінах для Янкі Раковіча і патрабуюць неадкладна зайсьці ў эміграцыйнае бюро. Мне пагражала дэпартация ў Нямеччыну.

ОЙ ДРІ ЗАВАЛЕЛА МАЁ САРДАЙКА. СЛОВЫ і МУЗЫКА
ПЕТРЫ НАДЗІВЕЦКАГО АРАНЖЫРОВКА АЛЕНЫ МІХАЛІВА

ПЕСНЯ ПРІСВЯЧАЛА БЕЛАРУСКИМ ЖАЧЕРАМ

Andante

Голос

Ф-на

1. ОЙ! ДЫ ЗА-БА-ЛЁ-ЛА МАЁ САР-ЧАЙ-КА АЕ МА-ТУ-ЛЕНІЧ-КА

ЕИ ДЫ НІ ЧО-ГА НЕ ГА-РА-АЗІШ, ДЫ НІ ЧО-ГА

НЕ ГА-РА-АЗІШ РАЗ-ВІ-ТАЧ-ЧА МУ-ЛІЧ 3 ЕН

Ой, ды забалела маё сэрцайка
Аб матуленьцы маёй.
Ды нічога не парадзіш,
Ды нічога не парадзіш,
Разъвітаца мусіў зь ёй.

Ой, ды забалела маё сэрцайка
Аб дзялчыначы маёй.
Што-ж рабіць, калі краіна
Кліча ў бой — бывай дзялчына,
Разъвітаца мусіў зь ёй.

Прыйдзе час, вярнуся ў сваю хатачку,

Як усіх ворагаў лабо.
Толькі ці знайду жывую
Маю мамку дарагую
І дзялчыначку сваю?

Пётра Звонны

Пётра Нядзьвецкі (Звонны) нарадзіўся 14 сакавіка 1918 года ў мястэчку Касцяневічы Вілейскага р-на, Менскакай воб. З маленства яго цікавіла музыка. Хлапчук часта бегаў у касцёл паслушаць арган. Калі яму споўнілася 7 гадоў, ён навучыўся граць на скрыпцы. Пётра лятуцеў стаць музыкантам. На жаль, у бацькоў не было грошаў, каб заплаціць за навуку.

Юнацкія гады поўныя мараў. Пётра Нядзьвецкі вучыўся нотнай грамаце саматутгам. Праз нейкі час ён ужо мог запісваць мэлёды, якія ўвесь час зівінелі ў яго души. У 1938 г. у Вілейцы меўся адбыцца фэстываль. У сваёй в. Верабі Пётра арганізаваў маленькі музычны ансамбль: цымбалы, дзве скрыпкі і гармонік. Усім спадабаліся маладыя музыкі, якія задорна граві і сipyвали. Іх ансамбль заняў тады першое месца. Арганізаторы фэстывалю парадзілі Пётру з'ездзіць ў Вільню да скрыпачкі Ванды Ледухоўскай. Тая была прафэсарам Віленскай кансерваторыі. Праслухала яна ігру юнака на скрыпцы і сказала, што Пётра таленавіты музыка. Парадзіла яму паступаць у кансерваторыю і дала пасьведку. Акылённы хлапец вярнуўся дамоў. Але палітычны падзея наступнага года ўскладніліся. Пра кансерваторыю прыйшлося забыць. Неўзабаве пачалася вайна.

Падчас вайны Пётра Нядзьвецкі напісаў слоўы і музыку песьні, якая вельмі часта сільваеща і сёньня: «Ідуць жаўнеры Беларусі». Вайна скончылася, Пётра апынуўся ў Нямеччыне, у амерыканскай зоне. Там ён пазнаміўся з кампазытарам М. Куліковічам. Той вучыў яго гармоніі музыкі. Пасьля эміграцыі ў ЗША лекцыі прыйшлося спыніць. Але і сёньня Пётра Нядзьвецкі ўвесь вольны час прысьвячае музыцы.

***** Зборыло жития *****

Званы Беларусі

Міхась Чаромха

Мітрапаліт Беларускай Праваслаўнай Царквы (БПЦ) Філарэ́т наведаў 9-га студзеня 1990 г. Горадню ў справе рэстаўрацыі Барыса́глебскай (Каложской) царквы. Царква гэтая— унікальны помнік беларускага дойлідства XII ст. патрабуе рамонта. Яшчэ ў 1853 г. воды Нёмана так падмылі бераг, што паўдзённая і заходняя частка сцяны абалілася ў раку. Прайшло 35 гадоў і апсыда дзіяконыка рухнула ў нёманскія воды. Гэтак паўразбураная царква прастаяла да нашых дзён. Мітрапаліт Філарэ́т дамагаўся, каб сьвецкія ўлады перадалі царкву для БПЦ, каб гэтую беларускую пэрлу зьберагчы, адбудаваць, вярнуць ёй першапачатковы выгляд.

Пастано́ва Сыно́да БПЦ ад 9-га лютага 1990 г. утворана Берасцейка-Кобрынскай епархія. Яе ўзначаліў япіскап Канстантын. Да епархіі належаць раёны: Берасцейскі, Бярозаўскі, Драгічынскі, Кобрынскі, Жабінкаўскі, Маларыцкі, Пружанскі, Камянецкі.

У 1989 г. бы́ла адноўлена Магілёва-Мсьціслаўская епархія, якая паста-

нова мітрапаліта Пятра Магілы, была арганізавана 15 верасьня 1632 г. і падцверджана граматай караля Уладзіслава IV ад 14 сакавіка 1633 г. Яе першым іерархам быў хіратанізаваны архімандрыт Свята-Духаўскага Віленскага манастыра Язэп Бабрыковіч. Ён памёр 9 красавіка 1635 г., але ў 1635 г. быў хіратанізаваны прадэктар Кіеўскай Духоўнай Акадэміі — Сыльвестар Косаў з тытулам «япіскап Магілёўскі; Мсьціслаўскі, Воршанскі». Калі япіскап Сыльвестра ў 1647 г. выбралі мітрапалітам, кафедра трох гадоў была вакантнай і толькі 1650 г. хіратанізаваны быў ігумен Ігнат. Магілёва-Мсьціслаўска-Воршанская епархія прайснавала да рэвалюцыі. Цяпер адноўлена й узначалена архіяпіскапам Максімам.

Архіяпіскап Максім нарадзіўся ў 1928 г. у Сібіры, каля Омска. Бацька яго быў арыштаваны і загінуў на будове Беламора-Балтыйскага канала. Дваццацігадовы Максім паступіў у Ленінградскую Духоўную Сэмінарыю. Пасльпехова закончыў яе і быў накіраваны ў Яраслаўль. Пры першай мажлівасці пераезджае ў 1958 г. у Жыровіцы,

выкладае гамлетыку. Але ў 1963 г., калі Жыровіцкая сэмінарыя была зачынена, а. Максім назначаецца настаяцелям Свята-Духаўскага сабора ў Менску. У 1972 г. адбылася хіратонія й Ул. Максіма паслалі ў Аргентыну, а пазней перавялі ў Тулу. Зараз ён аплякуеца Магілёва—Мсьціслаўскай епархіяй.

У сувязі з адыходам яп. Канстантына на кафедру Берасьцейска-Кобрынскую, 3 сакавіка 1990 г. у кафедральным Менскім саборы адбылося нарачэнне архімандрыта Жыровіцкага манастыра, рэктара Духоўнай Сэмінарыі ў Жыровіцах Сыцяпана (Корзуна).

А 4 сакавіка— хіратонія ў япіскапа Пінскага і Лунінецкага, якая адбылася ў Жыровіцкім Свята-Усыпенскім саборы.

Вечарам першагерарх БПЦ узвёў у сан архімандрыта Жыровіцкага манастыра ігумена Гурыя (Апалько), а германаха Сафонія (Юшчыка) у сан ігумена. У Пінска- Лунінецкую япіскопію прыпісаны раёны: Пінскі, Лунінецкі, Баранавіцкі, Ганцавіцкі, Івацэвіцкі, Іванаўскі, Ляхавіцкі і Столінскі.

На пасяджэнні Сыноду БПЦ дня 19 травеня 1990 г. прынята пастанова ўрачыста адзачыць ў цэрквах 5 чэрвеня,

з нагоды 80-й гадавіны перанясеньня мошчаў прэпадобнае сьвятой Еўфрасінні зь Кіева ў родны Полацак. Таксама Сынод БПЦ вырашыў пытаньне з адкрыццем нядзельных школаў для вывучэння Закону Божага.

■■■■■

У Менскім кафэдральным саборы Святога Духа 22 ліпеня 1989 г. адбылося нарачэнне ігумена Дзымітрыя ў япіскапа Полацкага і Віцебскага. Хіратонія адбылася ў Свята—Усьпенскім саборы Жыровіцкага манаства. Паклалі рукі на Дзымітрыя Блажэннайшы Ігнат IУ, Патрыярх Вялікай Аntyярхii, Мітропаліт Філарэту, архіяпіскап Максім, япіскап Канстантын і япіскап Філіппалінскі Ніфон. Найстарэйшая беларуская епархія стала адноўленай. На гэтай гістарычнай падзеі адраджэння Полацкай япіскопіі прысутнічаў Патрыярх Усяленскі.

Уладыка Дзымітрый (Драздоў), народжаны ў 1959 г., паstryгся ў манахі ў Жыровіцкім манастыры ў 1978 г. Пасляхова скончыў з наўковым тытулам магістра багасловія Маскоўскую Духоўную Акадэмію. Япіскап Дзымітрый і падчас нарачэння сказаў: «У нашай сям'і асабліва шанавалася сьвятая Еўфрасіннія Полацкая, да яе маліліся, заступніцтва прасілі. Яе подзвіг аказаў на мяне такі вялікі ўплыў, што я прыняў манаства».

Новахіратанізаваны япіскап пастанавіў дамагацца ад сьвецкіх уладаў вяртання Спаса—Еўфрасінеўскага манаства, каб перавесьці ў яго манашак з Жыровіцкага манаства. Сьвецкія ўлады на вышэйшым узроўні пагадзіліся, мясцовыя ж пачалі тлумачыць, што няма куды перасяліць людзей, якім насялілі манастыр. Мітропаліт Філарэту перадаў 300 000 рублёў сьвецкім уладам на пабудову будынка для гэтых людзей. Чыноўнікі грошы ўзялі, прыабязкалі да ліпеня 1990 г. вырашыць справу. Але 6-га ліпеня 1990 г., калі ў Еўфрасінеўскі манастыр прыехала першая група з 20 манашак, будынак манаства ня быў вызвалены ад цывільных. Манашкі цярпіліва чакалі і маліліся калі мошчаў сьв. Еўфрасінні, каб у недалёкай будучыні стаць уласнікамі манаства, які збудавала князёўна Полацкая, сьвятая і прэпадобная Еўфрасіннія.

■■■■■

У Менскім кафэдральным Свята—Духаўскім саборы 28 ліпеня 1990 г. адбылося нарачэнне архімандрыта Арыстарха (Станкевіча) ў япіскапа Гомельскага і Мазырскага. Падчас нарачэння архімандрыт меў слова: «Мая маці нябожчыца ўзгадавала мяне, каб я верыў у Бога, а настаяцель прыхода ў г. Мазыры а. Аляксей Задэркаўскі дапамог мне палюбіць Царкву. Дзякуючы гэтаму паступіў я ў Адэскую Духоўную Сэмінарью.

Прага да навукі прывяла мяне ў Маскоўскую Духоўную Акадэмію, якую закончыў з навуковым тытулам. Сёньня я стаю перад Вамі і прашу Вашых малітваў, прашу ўпраесіць беларускіх съвятых, каб іх ласкавы пакроў, іх малітвы, іх заступніцтва перад Богам дапамаглі мне ў служэнні нашай съвятоі Праваслаўнай Царкве і нашай шматпакутнай Бацькаўшчыне».

У нядзелю, 28 ліпеня ў Свята-Успенскім саборы Жыровіцкага манастыра адбылася хіратонія Арыстарха. Таінства рукапалажэння ажыццяўлі Мітрапаліт Філарэт, архіяпіскап Максім япіскапы Канстантын, Дэмітры, Сыцяпан. Уладыка Філарэт пасъля хіратоніі зъявінуўся да япіскапа Арыстарха: «Про-мыслам Божым, ты вяртаешся ў Беларусь, на зямлю сваю родную Гомельшчыну, як духоўны ўладыка, як настаўнік ярэям і пастыр свайго народа. Памятай, што ў тваёй епархіі знаходзіца славыны Тураў, у якім была старажытная кафедра з славутым япіскапам Кірылам. Нас страшнае гора спаткала, сонца съвеціць, лясы, сенажаці і палеткі зелянеюць, дзецы бегаюць, людзі працуюць, а нябачная радняяктыўнасць ўсё забівае. Памятай, царква заўсёды была з народам і ты не пакідай свой народ, асабліва цяпер у такім горы.»

Менская епархія паўстала 13 красавіка 1793 г. Першым яе епархам быў Віктар (Садоўскі). 12 красавіка 1795 г. ён быў узведзены ў сан архіяпіскапа з тытулам «Архіяпіскап Менскі і Валынскі», але 13-га травеня 1796 г. пераведзены ў Чарнігаву. На Менскую кафедру быў прысланы архіяпіскап Іоў (Пацёмкін), які прабыў на ёй да вайны з Напалеонам.

У 1993 г. Менская епархія будзе адзначаць сваё 200-годзьдзе. Мітрапаліт Філарэт пачаў падрыхтоўку да гэтага юбілею. Ён хоча выдаць тыражом 50 000 экзэмпляраў сув. Евангельле, перакладзеное на беларускую мову. Ужо зроблены пераклад Евангельля ад Мацея. Праведзены заходы, каб Духоўную Сэмінарыю ў Жыровіцах паднізь да ўзроўню Акадэміі з правам надаваць навуковыя тытулы студэнтам. Уладыка старавецца дамовіцца зь вядомымі прафэсарамі, каб яны прыязджалі ў Жыровіцы і выкладалі навуку Божую. Таксама Мітрапаліт плянует пабольшыць колькасць епархіяў, адчыніць япіскопіі ў Віцебску, Гародні і Мсціславі.

***** Чарнобыльскі шлях *****

Наканаваньне

Васіль Якавенка

Мне асабіста яшчэ не даводзілася пісаць для выдання, якога пакуль што ня бачыў на ўласныя вочы. Але-ж «Полацак» — гэта такое блізкае, роднае і, дай Бог, яму шчаслівага наканаваньня. Няхай адкрывае ён беларусу вочы на съвет і на самога сябе, няхай цешыць кожнага, хто стане ягоным чытаем, ды абагачае добрымі творамі душы, прасвятыя пачуцьці разуменнем, што ён Беларус.

Нацыянальнае самаўсьтвадамленыне беларуса — рэч надзвычай тонкая й няўлюённая, што абумоўлена як самім характарам народу, так і ўмовамі, у якіх ён выхоўваўся, асабліва ў часы гістарычнага «будаўніцтва камунізму». Пригадваеца сакрамэнтальная фраза Мікіты Сяргеевіча Хрущова. Спускаючыся неяк па прыступках Беларускага дзяржаўнага універсytета, ён ашчасліві ў мясцовых тытулаваных халопаў, якія заўсёды былі рады дагадзіць Маскве, парадай: «Чым хутчэй вы адмовіцесь ад беларускай мовы, тым хутчэй мы прыйдзем да камунізму».

І Беларусь неўзабаве стала ўзорам інтэрнацыяналізму для Цэнтра, тым узорам, на якім нівеліравалася культура іншых народаў, у тым ліку і расейскага. Далігог не будзе перабольшваньня, калі скажу, што ў БССР амаль сем дзесяцігодзінь запар — ад пераможнага ўкаранення татальнай цэнтралізацыі, культуры асобы і масавых рэпресій, што выкаслі самы цвёт творчай інтэлігенцыі і звяялі ў магілу такіх дзяржаўных дзеячоў, як Галадзед, — ня было самавітага ўрада. Нават пры П.М. Машэраву, калі рэспубліка дасягнула найбольшага плёну ў працы й матэрыяльнага дастатку і росквіту, ураду не ставала правоў. Варта было прыніць на рэспубліканскім узроўні, напрыклад, рашэнне аб бясплатным праедзе ў гарадзкіх відах транспарта ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, як Цэнтр прымусіў яго адмяніць, і мы селі макам. Машэраў, дарэчы, быў самым інтэлігентным беларускім партыйным і дзяржаўным дзеячом, абаяльным чалавекам, які цаніў працу творчай інтэлігенцыі, спрыяў разывіццю культуры народа. Разам з тым ідэі глабальной інтэрнацыяналізацыі, ад якіх ён не мог адцурацца, разбураі асновы гэтай культуры.

Пра несамавітасць ураду, пра ягоную бяздарнасць засьведчыла і Чарнобыль-

ская катастрофа. Атамны рэактар выбухнуў у грамадстве, якое ўступіла ў глыбокі эканамічны маральны крызіс: пры гэтым непазыбжнымі сталі нігілізм, адмаўленыне ранейшых куміраў, дэвалывацыя духоўных каштоўнасцей, дэградацыя асобы. Перабудова ў краіне началася пры захаваныні пазыцыі адміністрацыі-бюрократычнай систэмы карумпіраванага чыноўніцтва, здольнага за ўсё брацца, але ні за што не адказваць. Увесь верхні паверх кіраўніцтва жыў сваім жыццём, aberагаў партыйныя і дзяржаўныя тайны, у лік якіх было занесена і выбуханыне вулканаў.

Чарнобыльскі радыяцыйны вулкан, аднак, не ўдалося схаваць у сэйфах з сакрэтнымі матэрыяламі. Тым ня меныш, першымі кансультантамі пры тушэнні пажару для мясцовых улад сталі не кампэтэнтныя вучоныя, а супрацоўнікі КДБ. Яны-ж апекавалі і вучоных, і мэдыцыну, рабілі перашкоды пры правядзеніні аб'ектыўных, незалежных дасьледванняў. Сваім «дзяржаўным» клопатам пра здароўе людзей вызначылася ў тыя дні і Міністэрства аховы здароўя СССР. Яно забараняла лекарам ставіць дакладныя дыягназы і звязваць хваробы з радыяцыйным апраменяньнем. Яно дазваляла харчовай прымесловасці пераапрацоўваць, пускаючы на калбасы, ялавічыну, нашпігованую радыянуклідамі. Вынік: з 27 тысяч тон мяса, што моцна хістала і зашкалывала стрэлкі радыямэтраў, а ім, пачынаючы зь вясны 1986 года, былі забіты халадзільныя камэры Гомеля, Менска, Магілёва, Воршы, засталіся толькі рэшткі — 3 тысячи тон. Але й ім знайшлі прымянењы. Iх пераапрацавалі ў мясакосную муку і зноў уключылі ў харчовы канвэр, адправілі на корм жывёле. Вядомы й іншыя шляхі распаўсюджваныя радыенуклідаў. Нашы ўлады не рабілі гэтamu аніякіх перашкод. Наадварот, спрыялі таму, стымулюючы вытворчасць у забруджаных зонах. Нарэшце, Міністр аховы здароўя БССР У.С. Улашчык (цяпер працуе на іншай пасадзе) вымушаны быў признаць на адной з рэспубліканскіх нарад (студзень 1990г.), што ўтрыманыне радыенуклідаў у арганізме чалавека выроўніваецца па ўсёй Беларусі, незалежна ад забруджанасці навакольнага асяродзьдя. Дый у глебе, верагодна, адбываеца той-же працэс.

Як відаць, наша дзяржаўная машина працавала ня столькі на радыяцыйную ахову насельніцтва, колькі на захоўваныне тайны, на замоўчваныне нябясьпекі, што пагражала нацыі. Адсюль і супакойваючая мана вучоных, менавіта тых, хто выступаў і выступае ад палітыкі і медыцыны разам. Прыкладна цераз месяц ад аварыі, тагачасны Міністр аховы здароўя БССР М. Саўчанка ў інтэрв'ю газэце «Советская Белоруссия» дакладаваў: «Робячы цяпер разылікі для ўсяго насельніцтва

рэспублікі, ад самых дрэнных па сваім становішчы да Менска, мы ня бачым ніводнага выпадку перавышэння дапусьцімага ўзроўню. Абстаноўка ў рэспубліцы нармальная, ва ўсіх раёнах Гомельскай вобласці вядуцца сельскагаспадарчыя працы».

Пасъля такіх заяў мэдыкаў білі ў літаўры газэтныя рэпарцёры, тэле- і радыёжурналісты, услуялі гераізм мясцовых жыхароў, якія, ахвяроўваючы сваім здароўем, сеялі, зьбіралі ўраджай, якія не ў чым не бывала. Некалькі гадоў услаўляўся пір пад час чумы. У цэлым-жа, такія паводзіны мэдыкаў прывялі да таго, што парлямэнт Беларусі і беларускі ўрад зразумелі крытычна становішча свайго народу і падалі сігнал SOS толькі праз чатыры гады пасъля катастрофы.

Ці ёсьць на гэта алібі ў функцыянераў Міністэрстваў аховы здароўя ССР і БССР? Так, заяўляюць яны цяпер. На іх націскалі зьверху, і яны, бачыце, мусілі адрачыцца ад свайго прафесійнага абавязку, ад маральных прынцыпаў, духоўнага я. Яны пакінулі народ у віры доўгачасовага іанізуючага апраменьвання, навяяўленых хвароб і вялі па сутнасці справу да генацыду, да вынішчэння роду, нацый...

Другі момант. Маскоўская камісія вызначыла ў 1986 годзе насельніцтву забруджаных вёсак і раённых цэнтраў выплачваць грашовую кампенсацыю за страты, якія можа прычыніць радыяцыя здароўю. (Нібыта грашыма можна кампенсаваць страту працаздольнасці і съмерць)... Зьдзелка сама па сабе амаральная. Але-ж я пра іншае. У наступныя гады спэцыялісты выявілі яшчэ нямала паселішчаў з высокім радыяцыйным фонам, толькі там «грабавыя» ўжо не выплачваліся. Чаму? Рэспубліканскі ўрад, кажуць, ня меў паўнамоцтваў зымяńць што-небудзь у тым, кандуіце, зацверджаным у Маскве.

А сродкі тым часам пускаліся на вецер. Па чыёйсьці выдвары больш за тры гады вялося без усялякага сэнсу будаўніцтва на забруджаных тэрыторыях (яно і цяпер працягваецца). У Хойніках, Нароўлі, Брагіне, Ветцы і па іншых раёнах растуць-вырастайць новыя жылыя кварталы, пасёлкі, узводзяцца новат дзесяціпавярховыя гмахі... У той-же час жыхары гэтых забруджаных паселішчаў не могуць дачакацца сваёй чаргі на перасяленье: не хапае сродкаў пабудаваць падобныя дамы, кварталы, пасёлкі на чистых тэрыторыях.

І жыцьцё, па-майстэрску разгортваючы свою панараму батальных сцэн і страсцей, карыстаецца штораз прыёмамі рэзкіх таноў ды контрастаў. Вось як бачыш, у знак асаблівых заслуг у справе супаковання й усыпленьня розуму свайго народу, які працягвае працаўца на радыяцыйных выжарах, адзначаны Божай ласкай (і

значна ўзняты па службе) таварышы— Слюнькоў, Пяцроў, Кондрусеў, Камай, Крутаўцова, Бур'як... Троес першых прасунуліся пад зоркі Крамля.

З усіх, праўда, найбольш драматычны лёс напаткаў А.С. Камая, які ад самай катастроfy працаўваў першым сакратаром Гомельскага абкама КПБ і па тых часах быў галоўным адміністраторам вобласці. Ён нямала зрабіў, каб, баронъ Божа, не зынізілася вытворчасць прадукцыі на забруджаных землях, нават у зонах адсялення... Гомель адмовіў Камаю ў даверы пры выборах у народныя дэпутаты СССР. У працоўных многіх раёнаў Гомельшчыны гэты чалавек выклікаў абурэнне і горыч асабліва пасъля таго, як ён выбіўся ў сакратары ЦК КПБ. На некаторых буйных прадпрыемствах Гомеля прайшлі сходы, на якіх калектывы заяўлялі свой пратэст ды патрабавалі суду над былыム сваім «лідэрам». Але-ж праіду кажуць: пана клянуць, а ён тлусцее. Пагаварваюць, што Масква хацела прапанаваць яго кандыдатуру на пасаду першага сакратара... Але, не склалася, аднак, тая рахуба. Відаць, толькі па комплексу грамадзянскай глухаты, у спалучэнні з прагай да славы, былы міністр М. Саўчанка, стаўша пенсіянерам, узначаліў таварыства міласэрнасці.

Колькі год над галовамі грамадзян, якія пацярпелі ў Чарнобыльскай катастрофе, узвышаўся нябачны саркафаг, сплещены з маны пэўнай часткі палітыкаў і вучоных. Парушыць і разбурыць яго ў рэспубліцы не было магчымасці—цэнзура пільна сачыла за tym, што ішло ў друк. У гэтых умовах складаная й адказная задача паўстала перад пісьменнікамі, якія былі пасьвечаны ў тайны Чарнобыля.

Алесь Адамовіч выступіў з артыкулам «Честное слово, больше не взорвется» («Новый мир», 1988, №9). На жаль, ягоны артыкул апанентам удалося нейтралізаваць. Другі ўдар выпала нанесыці аўтару гэтых нататак. «Літературная газета» надрукавала мае выступленыне на студзеніцкім 1989 г. пленуме Саюза пісьменнікаў СССР. Нарэшце, ў глухой і тоўстай сцяне чарнобыльскай тайны ўтварыўся пралом. Упершыню краіна даведалася аб трагедыі, якая навісла над беларускім народам. Адсюль пачыналася галоснасць аб Чарнобылю. Чыноўнікі дзяржаўнага апарату былі прымушаны рассакрэціць карты і матэрыялы па так званай ліквідацыі вынікаў аварыі.

Безумоўна, адыгралі сваю ролю сходы і мітынгі працоўных, навуковыя канфэрэнцыі. З травеня 1989 г., калі ўжо быў прабіты шлях да галоснасці, актыўізаваліся вучоныя АН БССР і сталічнага універсytета. Увесень 1989 г. Беларускі Народны Фронт наладзіў у Менску грандыёзную маніфэстацию «Чарнобыльскі шлях» якая замацавала новыя рубяжы і сілы грамадзкасці. Прайшоў яшчэ адзін год.

Адбыліся зъмены ў беларускім урадзе, аbnавіўся парламэнт Рэспублікі. Працьверазелі палітыкі. Падалі на ўвесь съвет сыгнал SOS. Зразумела, пад цікам грамадзкасці. Але позна той сыгнал прагучаяў. Як сказаў вядомы амэрыканскі вучоны й літаратар Л.Райфл, які восеньню 1989 наведаў Менск: «Пачынаючы з 1986 года, ў Злучаных Штатах амаль нічога не ведалі пра аварыю на Чарнобыльскай АЭС, а цяпер аб гэтай катастрофе забылі». Лета 1990 года прынесла беларускаму парламэнту й ураду некаторыя палітычныя дэвідэнты. Яны заяўлі пра свой выбар, прынялі Дэкларацыю аб Сувэрэнітэце і па сёняшні дзень яшчэ не адцураліся ад надзеі самастойна гаспадарыць у межах рэспублікі. Толькі мяне не пакідае трывога: ці хопіць у сёняшніх нашых лідэраў мудрасці, дыпляматіі, умення пастаяць за свой народ? Ці вытрымаюць яны? Пажывем — пабачым. Безумоўна, у кірауніку рэспублікі цяпер вялікія цяжкасці, найперш з такім запозыненым перасяляннем соцен тысяч людзей чарнобыльскі зоны. Надта марудна абсталёўваюцца і навукоўца-дасьледчыя цэнтры, бальніцы. Пакуль што ня створана адзіная рэспубліканская систэма радыяцыйнага маніторынгу. Тым няменыш съвет дапамагае нам, вязням чарнобыльскага палігону, і за гэту ласку мы ўдзячны добрым, спагадлівым людзям.

Скажу яшчэ, што ў палітычным калаўроце цяпер значную ролю адыгрываюць грамадзкія арганізацыі. А калі мець на ўвазе дапамогу пацярпейшым, то ў ёй бяруць удзел Чырвоны Крыж, Савецкі фонд міру, Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, і найноўшыя арганізацыі: Саюз імя П.М.Машэрава «Зыніч», Беларускі экалягічны саюз, камітэты «Дзеці Чарнобыля» (іх зараз некалькі) і Сацыяльна-екалягічны саюз «Чарнобыль», які я ўзначальваю. Беларускі сацыяльна-екалягічны саюз «Чарнобыль» зьбірае сродкі, вывучае ўмовы будаўніцтва спэцыялізаванага санаторыя маці і дзіцяці. Шукае магчымасці для ўкаранення мэтаду біялягічнай дазыметрыі ў практику мэдыцынскай дыягностыкі. Рыхтуе пры падтрымцы фундатару з Рәсей і Украіны выданье новай міжрэспубліканскай газэты «Набат». Выпуск першага нумара штотыднёвіка «Набат» адбыўся ў сакавіку гэтага года. Яго зъмест вызначыла сацыяльна-екалягічная тэматыка. Мяркую, што наша газэта можа не толькі зацікаўіць, але і стаць неўзабаве надзеіным сябрам беларусаў, якія жывуць за акіянам. Чакаем з-за мяжы і сваіх карэспандэнтаў.

Як бачыце, наша выданье з «Полацкам» амаль равеснікі. Таму яшчэ раз шырае і сардэчнае прывітанье «Полацку» ад «Набата» — разам будзем развязваць добрыя суседзкія і сваяцкія адносіны ў імя духоўнага росквіту свайго народа.

Чарнобыль: спроба аналізу сітуацыі

Ірина Кісялёва

У рэспубліцы ёсьць інстытуты —радыёбіялёгі, ядзерны энэргетыкі, генетыкі, заалёгі, глебазнаўства й інш. Усе яны: адны болей, іншыя меней — распрацоўваюць пытаньні ўзьдзеяньня радыяцыі на жывы арганізм. Ёсьць таксама службы Гідрамета, існуе штаб Грамадзянскай абароны. Пасыля выбуху на Чарнобыльскай АЭС трэба было неадкладна склікаць спэцыялістаў, каб парайца і прыняць правільнае раешынне. Неабходна было:

Зьевярнуцца да народа і растлумачыць сітуацыю. Азнаёміць насельніцтва Беларусі з неабходнымі прафілактычнымі заходамі. Стварыць з дапамогай кампэтэнтных спэцыялістаў, актыўных арганізатараў Штаб па праблемах Чарнобыля, каб сумесна і кампэтэнтна вырашаць усе праблемы.

Правесыці ёдавую прафілактыку.

Перавезыці на лета (з травеня месяца) мацярок зь дзяцьмі ва ўсе рэспубліканскія санаторыі, прафілакторыі й іншыя базы адпачынку, разам з тымі, што належылі да лечкамісіі Чацвёртага ўпраўлення.

Працяг. Пачатак у №2.

Зьевярнуцца да саюзных рэспублік з просьбай узяць на лета дзяцей.

Распрацаўваць і прыняць пастанову аб кампэнсацыі і дапамозе тым, хто жадаў-бы самастойна зъмяніць месца жыхарства.

Спыніць пералічэнне сродкаў у дзяржаўны бюджет, пакуль не быў-б вырашаны ўсе Чарнобыльскія праблемы.

Адмовіцца ад селькагаспадарчых працаў на забруджаных тэрыторыях.

Прыпыніць усе будаўніцтвы і рамонт партыйна-дзяржаўных будынкаў, накіраваць уесь будаўнічы матэрыял на будаўніцтва пасёлкаў на чистых землях.

Зьевярнуцца за дапамогай да ўсіх саюзных рэспублік і замежных краінаў. (Частку валуты Рэспубліка могла зарабіць і сама, калі-б дазволіла вучоным іншых краінаў праводзіць на забруджаных тэрыторыях экалалягічныя назіранні й эксперыменты).

Але ўрад Беларусі на чале з ЦК КПБ пайшлі па іншаму шляху — шляху дэкларацыі, дэмагогіі і хлускіні. Усё, што рабілася на працягу амаль 5 гадоў, дае падставу меркаваць, што над насельніцтвам Беларусі праводзіўся эксперымент. Сусветная наука атрымае каштоўнейшы матэрыял па ўзьдзеяньню

малых дозай радыяцыі пры ўнутраным апраменьваньні. Мы-ж будзем суцяшцаца тым, што ў наступным тысячагодзьдзі чалавецтва ацэніць нашу ахвяру ў імя навукі. Хлуслівия заявы аб тым, што ніхто з ўрада ня ведаў аб уздзеяніні радыяцыі, бо былі ўжо Невада, Чэлябінск, Сяміпалацінск і Новая Зямля.

ваться зона с сумарными дозами гаммаизлучения, превышающая 400-1000 бер... Заражение местности составит до 4-10 кюри на км^2 ... Указанные дозы и загрязнения весьма велики и опасны для человека....» (Ю.А. Израэль. Экология и контроль состояния природной среды. М., 1984, б.477)

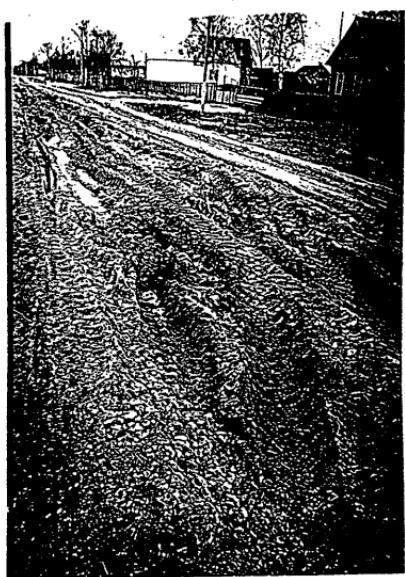
У 1984 г. 2-м дададзеным выданьнем вышла ў съвет книга «Экология и контроль состояния природной среды». Яна была удастоена Залатога мэдаля АН СССР імя Сукачэва. Аўтар книгі— доктар фізіка-матэматычных навук, прафэсар, лаўрэят Дзяржаўнай прэміі СССР, віце-прэзыдэнт Сусьветнай мэтэоралягічнай арганізацыі, старшыня Дзяржаўнага камітэту гідрамета СССР Ю.А.Ізраэль. Ён пісаў у ёй, што пры ядзерным выбуху магутнасцю 5000 Мт «...может образо-

У сувязі з гэтым узікаюць пытаныні.

Першае: **якая сапраўды была магутнасць выбуху і шматдзённага пажару на 4-м блоку ЧАЭС, калі ажно ў Магілёўскай вобласці забруджанне асobных тэрыторый дасягнула не 4, не 10, а 1000 кюры на км^2 (палеткі саўгаса «Знамя» Чэрыкаўская р-на)?**

Пытаныне другое: **чаму ўказаная Израэлем шчыльнасць забруджання тэрыторый ў 4-10 кюры на км^2 у 1984 г. лічылася небяспечнай для чалавека, а**

пасъля 1986 г. стала дапушчальнай для пражываньня дзяцей (нават не-маўлятак) і вытворчасьці сельскагаспадарчай прадукцыі шыльнасць забруджаньня ў 40, 80, 149 кюры на км^2 .

На нарадзе ў Палацы прафсаюзаў ад 2 лютага 1989 г. мы задалі пытаньне кірауніку Беларускага гідрамэта Ю.Пакумейка: «Калі вы даведаліся аб радыяцыйнай абстаноўцы ў рэспубліцы?

— 28 красавіка, —быў адказ.

— Чаму тады не была адменена першамайская дэмантрацыя на забруджанай тэрыторыі?

— Гэта не ўваходзіла ў нашую

кампэтэнцыю. Але мы ўраду дакладвалі.

Тыя-ж пытаньні задалі і начальніку Рэспубліканскага штаба Грамадзянскай абароны А.Грышагіну. Адказ быў такім-ж: «Не ўваходзіла ў кампэтэнцыю». «У чью кампэтэнцыю тады-ж яно ўваходзіла?». «У кампэтэнцыю ўрада». «Савета Міністраў?» Паўза. «Не». «У кампэтэнцыю ЦК КПБ?» Маўчанье.

У красавіку 1990 г. на канфэрэнцыі саюза «Чарнобыль» старшыня Беларускага гідрамэта сказаў, што аб існаваныні паўночнай плямы на Магілёўшчыне было вядома да 1-га травеня 1986 г. У чэрвені ўжо былі карты радыяцыйнага забруджаньня па Гомельскай і Магілёўскай абласцях, прычым па кожным раёне. Аднак да 1989 г. жыхары нават зон жорсткага кантролю нічога ня ведалі аб сапраўдным становішчы.

А ў гэты час урад выконваў рэкомендацыі акадэміка Л.І. Ілына, ігноруючы меркаваныні вучоных АН БССР. Экспэрэментауючы над нашым насељніцтвам, Ілын прапанаваў спачатку канцэпцыю 90, потым 70, пасъля 35 бэр за жыцьцё. Тры канцэпцыі на працягу 3-х гадоў праланоўваў не малодшы навуковы супрацоўнік, а акадэмік!

А вось як расцэнывае дзейнасць урада БССР былы першы намеснік старшыні Саўміна БССР і старшыня Камісіі па ліквідацыі вынікаў аварыі на ЧАЭС В.Еўтух (сёння ён ужо пенсіянер

усесаюзнага значэнья).

Той апублікаў пад занавес сваёй дзеянасці споведзь пад назвай «Мне няма за што чырванець» («Праца», № 16, 1990г.), у якой напісаў: «...з моманту аварыі пытаныні...забеспячэння бяспекі насельніцтва пастаянна знаходзіліся ў цэнтры ўвагі ЦК КПБ і ўрада рэспублікі. Пыта-анянямі гэтымі актыўна займаўся былы першы сакратар ЦК КПБ М. Слюнькоў. Пільную ўвагу гэтай праблеме ўдзялялі Г. Таразевіч,... М. Кавалёў, ... Я. Сакалоў».

Першымі мерапрыемствамі па «забеспячэнні бяспекі» сталі першамайскія сівяты на свежым паветры, у якіх удзельнічалі дзеці. На жаль, у тых дні было вельмі добрае надвор'е.

Расказвае член-карэспандэнт АН БССР В. Несцярэнка (ён быў у той час дырэктарам інстытута яздернай энэргетыкі). Аб аварыі на ЧАЭС ён даведаўся 28 красавіка 1986 г. у Маскве, дзе быў у камандзіроўцы. Каля 10 гадзінаў раніцы ён пазваніў Слюнькову і растлумачыў абстаноўку. Раніцай 29-га ён быў у сваім інстытуце. Яго супрацоўнікі ўжо атрымалі першыя замеры глебы з паўдзённых раёнаў Беларусі, прадукты харчаваньня. Аналіз вызначыў харктар ізатопаў. У гэты дзень атрыманую інфармацыю Несцярэнка перадаў Слюнькову, а на наступны—дакладваў аб іх Саўміну, прысутнічалі: Старшыня

Саўміна М. Кавалёў, Міністр аховы здароўя БССР акадэмік М. Саўчанка, галоўны санітарны ўрач рэспублікі Піўчэнка, намеснік Старшыні Саўміна Мазай, начальнік штаба Грамадзянскай абароны А. Грышагін, мэр горада В. Міхасёў.

Несцярэнка выказаў думку спэцыялістаў: безадкладна правесыці ёдную прафілактыку, абмежаваць знаходжаныне людзей на адкрытай мясцовасці, не загараць, не хадзіць у лес, забараніць перадсівяточны гандаль на вуліцах, у тым ліку на рынках, вымыць гарады.

Адразу пасъля яго даклада, з таго-ж самага кабінета, дзе адбывалася нарада, акадэмік М.Саўчанка пачаў тэлефана-ваць у Москву віцэ-прызыдэнту АН СССР Л.Ільіну: «Трэба або ня трэба праводзіць ёдную прайфілактыку?»

—Ня трэба.— адказаў акаадэмік.

Несцярэнку параділі адпраўляюща ў свой інстытут і займацца справамі. Аднак ён не супакоіўся. 30 красавіка перадаў Слюнкову «Дакладную запіску» (№ 588). Прыблізна ў той-ж час М.Саўчанка з экрана тэлевізара супакоіваў насељніцтва: для хвяляванняў няма падставы. Можна купацца, загарбаты, як звычайна. Толькі галаву ад сонца неабходна прыкрываць.

У перших днях травеня група су-
працоўнікаў інстытута ядзернай
энэргетыкі з групай медыкаў выехала ў
Хойніцкі і Брагінскі раёны. Да съездвалі
дзяцей, дарослых, глебу, лясныя масівы.
Усё казала аб велізарнасці катастрофы.

7 травеня В.Несцярэнка перадае
Слюнкову чарговую «Дакладную
запіску» (№ 621), у якой папярэджаў
аб небяспечы радыёактыўных ізатопаў
аб уздоўжі забруджанасці палеткаў
прадуктаў харчаванья ў некаторых
раёнах Беларусі.

Аб гэтым самым папярэджваў і
Белгідрамэт. У першыя дні пасылья ава-
рыі ім быў арганізаваны цэнтр радыё-
нына-екалягічнага кантролю, лабарато-

ры якога пастаянна зъбіралі пробы паветра, вады, глебы, праводзілі гамаздымкі мясцовасьці пры дапамозе самалётаў і верталётаў. Матэрыялы аба-гульняліся, перадаваліся ўраду. Ёсьць і іншыя факты, якія падцвердзяць тое, што ўрад быў добра інфармаваны аб памерах небясьпекі. Так, напрыклад, А.Камай (тады яшчэ сакратар Гомельскага аўкана КПБ,) калі спрабаваў абвінаваціць вучоных, якія, маўляў, своечасова аб гэтай небясьпекы не папрэдзілі, атрымаў адказ Ю.Ізраэля :

«З першых дзён чарнобыльскай трагедыі разам з групай спэцялістаў медыкаў і іншых вучоных, у якую ўваходзілі прадстаўнікі вашай рэспублікі, мы працаўвалі... па ўдакладненню радыяцыйнай абстаноўкі. Амаль 10 сутак з рэактара выкідавалася вялікая колькасць радыяактыўных рэчываў... І тэарэтычна, і практична струмені радыяактыўных газаў маглі забрудзіць любы горад і вёску... У нач на 27 красавіка радыяцыйная абстаноўка рэзка пагоршылася...» (Советская Белоруссия 14.03.89)

у выдаўце «Полымя» была заплянавана да выданьня кніга гомельскага аўтара А.Атрушкевіча «Туристыческія маршруты Гомельщыны». У мяне, рэдактара гэтага рукапісу, узніклі сумнівы: ці мажліва наогул пасъль аварыі запрашашь да падарожжа па

Гомельскай вобласці? З гэтым пытаньнем летам 1986 г. мы зьвярнуліся да Міністэрства аховы здароўя рэспублікі. Рука піс на азнакамленыне ўзяў намеснік міністра А. Томашаў. Калі праз пару дзён я прыйшла ў яго кабінет, ён дастаў з сэйфа карту, паклаў яе на стол і прыціснуў кнігамі, як мне здалося, спэцыяльна на тым месцы, дзе былі Магілёўская і Брэсцкая вобласці. Аднак я пасыпела заўважыць, што амаль уся яна зъмяшчала чырвоныя трохкутнічкі. Я расчыніла сваю карту. Аркадзь Константынавіч сказаў, што з рукапісу неабходна зьняць 11 маршрутаў: «Ад Лоева да Ельску правядзіце радыус і паставце на ім крыж, туды ні кроку! Паставце крыж на Ветцы і на Новых Грамыках. Уніз ад Гомеля па Сожу гуляйце, але ўверх — ні кроку».

— Як-ж я тады ўніз па Сожу гуляіць, лавіць рыбу, калі забруджаная радыянуклідамі вада цячэ зьверху? И чаму тады на палях Брагіншчыны аруць?

— Гэтае пытанье не да мяне. Гэта палітыка... — адказаў ён.

У першыя дні пасыля аварыі ўраду было вядома пра забруджанасць рэчак Беларусі, у першую чаргу басейна Прыпяці і Сожа. Іх воды забрудзліся сыцёкамі з паверхні. Але Брэсцкая воб. засталася без ўвагі (Столінскі, Лунінецкі, Іванаўскі раёны). Даверліўся жыхары не маглі прыпусціць, што іх

могуць так ашукваць. Таму іх не вельмі насыцярожыў факт, што ў магазінах многіх населеных пунктаў, нават у г. Бяроза, доўгі час прадавалася малако з рэкамендацыяй «Толькі для дарослых». Не насыцярожылі і звесткі аб выкананыні працаў па ахове водных рэурсаў ад радыяктыўных рэчываў.

31.10. 1986 г. «Правда»:

«В верхней части Киевского водохранилища — громада земнаряда. Он пришел из устья Днепра для строительства подводной запруды в 450 м поперек фарватера. В ней выемка (100 м ширина, 16 м глубина). Это — ловушка для радионуклидов, которые могут попасть из Припяти. Вопрос рассматривался в ЦК КПСС.

«Аргументы и факты» (№33-34, 1986 г.)

«На четыре теплохода — сухогруза были погружены 7200 т сорбента, которые в течение трех суток сбрасывали в воды Припяти. Уровень радиоактивности воды понизился еще, подтвердил возможность очистки больших объемов воды.»

«Праз некалькі дзён пасыля аварыі, — скажа потым былы намеснік Старшыні Саўміна БССР Ю.Хусайнава, — Дзяржаграпром рэспублікі разам з Мінздравам БССР пачаў распрацоўваць канцэпцыю вядзенія сельскагаспадарчых працаў на забруджанай зямлі». («Советская Белоруссия» 9.02.1989)

(Працяг у наступным нумары)

***** З жыцця эмігранты *****

Гадавы царкоўны сход

адбыўся з сакавіка ў царкве Жыровіцкай Божай Маці ў Кліўлендзе. Галоўнымі пытаньнямі павесткі дня былі: справаздача старшыні царкоўнага камітэту Сяргея Карніловіча, справаздача рэвізыйнай камісіі, зацвярджэнне бюджета на 1991 год.

—Мінулы год быў знамянальным у жыцці нашай арганізацыі, — адзначыў Сяргей Карніловіч у сваёй прымове.— Пабудавана зала «Полацак», адбылася XIX сустрэча беларусаў Паўночнай Амэрыкі. Разам з тым 1990 год унёс у наш бюджет нямалыя расходы. Каля 30 тысяч пайшло ў час XIX сустрэчы, каля мільёна каштую наша зала. 10 тысяч царкоўны камітэт перадаў Уладыку Мікалаю на Чарнобыльскую справу. Але мы задаволены гэтым годам. Шмат добрых спраў зроблена за гэты час.

Пасыља ўсіх справаздачаў абмяркоўваўся бюджет на 1991 г. Была прызначана сума —41 тысяча. Таксама выбралі царкоўны камітэт. Вырашылі, заставіць яго ле-ташнім, але пабольшыць на 2 чалавека. Пасыља галасаваньня ў яго увайшлі: Сяргей Карніловіч — старшыня, Віктар Страпко — заступнік старшыні, Вольга Дубаневіч (McDermott) — сакратар, сябры — Вольга Міхальчык, Янка Ханенка, Валянтына Ягайдзік, Эва Яраховіч, рэфэрэнт па культурным пытаньням — Лідзія Лазар—Ханенка.

А на вялікдзень ды на першы дзень,

Зялёны явар, зялёны!

Зьбіраліся хлопцы, удалыя малойцы...

Ды ішлі па хатах, віншавалі гаспадароў з вялікім съятам вясны—Вялікаднём. Не калі нашыя продкі вельмі ўрачыста адзначалі дзень абуджэння прыроды і надыходу «вялікіх дзён» палявых прац. Яны гатавалі скромныя стравы, ладзілі гульні, сустракалі сонца, чакалі валачобнікаў. Пазней да гэтага дня далучылі і галоўнае царкоўнае съята — «Увасрэсеньне» распятага Хрыста, якое і дайшло да нашых дзён.

Вечарам 6 красавіка ў царкве Жыровіцкай Божая Маці ў Кліўлендзе сабралося шмат моладзі. У сув. Літургіі прымалі ўдзел а.Міхась Страпко й а.Якуб. Перад поўначу пачаўся хрэстны ход вакол царквы. Кожны трymаў у руцэ, быццам—бы маленкую зорачку, трапяткую съвечку. Усе сипявалі «Хрыстос вакрос із мёртвых»

Пасыља службы, якая скончылася а 4-й, адбылося высьвячэнне кошыкаў, у якіх авалязкова ляжалі духмяная пасха і рознакаляровыя пісанкі. Самые стойкія прыхажане Царквы Жыровіцкай Божая Маці засталіся і на разгаўленьне.

40 гадоў

адзначаюць беларусы Кліўленда 25 сакавіка. Але сёляшняе сьвята для іх — асаблівае. Упершыню гадавіна абвяшчэння БНР ладзілася ў новай залі «Палацак». У ёй жа адбывалася і нядзельная служба. Яе ўрачыста вялі а.Міхась Страпко і а.Якуб, а таксама прыляцеўшы з гэтай нагоды з Фларыды а.Аляксандр Радэнковіч.

Пасля службы адбыўся банкет і акадэмія. Павіншаваць кліўлендцаў зь Днём Незалежнасці прыйшлі прадстаўнік кабінета губэрнатара шт.Агаё August B.Pust, Special Assistant for Multicultural Affairs office of the Governor G.Voinovich , а ад мэра горада Клевеланд—Sam Thomas III, Community Relations.У сваіх прывітаньнях яны адзначылі, што 25 сакавіка аб'яўлены ў Каламбусе і Кліўлендзе Днём незалежнасці Беларусі, а бел-чырвона-белы сцяг будець лунаць перад губэрнатарскім домам і гарадзкой ратушай. Вялі акадэмію Янка Ханенка і Лідзія Лазар—Ханенка. Вядучая зачытала праклямацыі, якія даслалі губэрнатар George V.Voinovich і майор г.Кліўленда Michael R.White, прывітаныі ад Howard M.Metzenbaum United States Senator, кангрэсменкі Mary Rose Oakar, а таксама ад Галоўнай Управы БАЗА, Беларускага Кангрэсавага Камітэта Амэрыкі, Каардынацыйнага камітэта Беларусаў Канады, Згуртаванья Беларуска-Амэрыканскіх вэтэранаў, Беларускага Каардынацыйнага Камітэта ў Чыкага, камітэта ў Лёс Анжэлесе, Беларускай праграмы радыё Ватыкана, аддзела БАЗА ў Нью Ёрку. Старшыня Рады БНР др. Я.Сажыч асабіста прывітаў прысутных. Пасля прывітаньняў слова ўзяў Міхась Белямук.

—Сакавік,—адзначаў прамоўца,—у гісторыі беларускага народу зъяўляеца асаблівым. 4 сакавіка 1067 г. адбылася бітва на Нямізе. У сакавіку 1525 г. Скарны выдае Апостал. 10 сакавіка 1864 г. ў Вільні павесілі правадыра паўстаныя Кастуся Каліноўскага.... Нарэшце, дні 25 сакавіка 1918 г. Рада выдае III Устаўную грамату, якой абвяшчалася: «Мы, Рада БНР, скідаем з роднага краю апошняе ярмо дзяржаўнай залежнасці, якое гвалтам накінулі расійскія цары на наш вольны і незалежны край.»

Народ наш ня мог зьдзейсніць сваю волю, стаць вольным і незалежным, але народ наш не выракся ад ідэі змаганьня, —падкрэсліў Міхась Белямук.— Гэтае змаганьне пачатае 73 гады назад працягваеца і сённяня.

На завяршэнні сьвята хор «Васілёк» выканаў некалькі нацыянальных песеньняў.

Съв. памяці Антона Канончука

Нарадзіўся ён 20 ліпеня 1914 г. у вёсцы Патока Беластроцкага ваяводства, а адыйшоў на вечны супак 13 красавіка 1991 г. Паходыны адбыліся ў царкве Жыровіцкага Божае Маці ў Кліўлендзе з удзелам прат. Міхася Страпко й ерман. Якава. Пахаваны на беларускім мігільніку, Рыверсайд, сэкцыя 25, пляц 305, № 1.

Нябожчык Антон быў майм кумам і добрым сябрам. Пазнаў яго ў 1948 г. і ад яго даведаўся, што бацькі хацелі, каб сын быў кавалём. Паклікалі Антона ў польскае войска і навучыўся ён кавальскай справе. А калі вярнуўся да хаты,

адчыніў кузьню. І пайшла па ваколіцы гаворка пра здольнага каваля. На жаль, у сакавіку 1939 г. забралі Антона зноў у войска, адаслалі аж пад чэшскую мяжу, дзе ён і трапіў у палон да немцаў. Працаваў як палонны ў Саксоні, якую неўзабаве захапіла Чырвоная армія. Паслухаў Антон расказаў чырвонаармейцаў аб tym, што чакае трапіўшых у нямецкі палон, ды вырашыў прабірацца на захад. Пашчасльвіла яму трапіць ў амэрыканскую зону акупаванай Нямеччыны. Там ён і трапіў у беларускі лягер каля Каму. Пазнаў там прыгожую беларуску Тацьцяну Пракаповіч, зь якой у лістападзе 1945 г. узяў шлюб і дачакаўся дзетак Галіну і Андрэя.

У 1950 г. Антон з Тацьцянай і шваграм Адамам Пракаповічам прыхалі ў Кліўленд і сталі актыўнымі сябрамі БАЗА і прыхажанамі прыхода царквы Жыровіцкага Божае Маці. У 1957 г. Антона выбралі старшыней Царкоўнай рады, а настаяцелям у той час быў а. Мікалай Макарэвіч. Антон пастанавіў знайсьці пляц, каб на ім пабудаваць царкву. Дня 5 сінегня 1957 г. Антон Канончук і Валодзя Дунец падпісалі купчук пляца з домам. У 1959 г. на гэтым пляцы пачалася будова мураванае царквы, якую высьвяціў Уладыка Васіль 4 верасня 1960 г.

Нябожчык пакінуў у суме жонку, дачушку, сыночка, швагра і ўсю нашу грамаду. Няхай яму будзе пухам зямелька Амэрыканская, якая гасцінна прыняла яго. З шчырымі малітвамі за яго душу. Сям'я пратаера а. Міхася Страпко.

Падзеі, якія адбыліся ў Менску 3-4 красавіка, мелі свой працяг. Забаставалі Ворша, Гомель, Віцебск, Бярэсъце, Горадня, Салігорск, Жодзіна і іншыя гарады. 23 красавіка ў Менску баставала 42 прадпрыемства, 24—рабочыя зноў выйшлі на плошчу Леніна. Да іх далучыліся прадстаўнікі адміністрацыі заводаў, некаторыя дырэкторы прадпрыемстваў. 21 траўня плянуеца правесці агульнабеларускі штрайк. Што будзе заўтра?

Шаркы
Жыровицкае
Божае гаваці 5 Калугенде

Executive Department

OFFICE OF THE GOVERNOR

Columbus

RESOLUTION

WHEREAS, Byelorussians in Europe are fighting to preserve their language, culture and independence; and

WHEREAS, On March 25, 1991, Byelorussians all over the world will mark the 73rd anniversary of the Proclamation of the Independence by the Byelorussian National Republic; and

WHEREAS, The Byelorussian-American Association of Cleveland will commemorate the 73rd Anniversary of the Proclamation of the Independence by the Byelorussian National Republic on March 24, 1991;

THEREFORE, I, George V. Voinovich, Governor of the State of Ohio, hereby designate March 25, 1991 as

73RD ANNIVERSARY OF THE PROCLAMATION OF INDEPENDENCE BY THE BYELORUSSIAN NATIONAL REPUBLIC

throughout the State of Ohio, and invite all Ohio's multi-cultural communities to join in appropriate observances and in paying tribute to the vital role, past and present of the Byelorussian community in all avenues of endeavor, and in fostering cooperation between all segments of our indivisible multi-ethnic communities.

ON THIS 20TH DAY OF MARCH, 1991;

George V. Voinovich
George V. Voinovich
Governor of the State of Ohio

Proclamation

From United States Senator

Howard M. Metzenbaum

WHEREAS: On this day of March 24, in the year 1991, The Byelorussian-American Association will commemorate the 73rd Anniversary of the Proclamation of Independence by the Byelorussian Republic; and

WHEREAS: Though the Republic was crushed by the Soviet Army, the memory of this gallant effort will live on in the hearts of the Byelorussian people; and

WHEREAS: Freedom is a state of being that cannot be too highly prized. It is a goal that all must continually strive for; and

WHEREAS: Due to the breath-taking changes in eastern Europe, which have set the stage for fundamental structural changes in the Soviet Union, this goal of Byelorussian Independence may still be realized in the not so distant future.

THEREFORE BE IT RESOLVED: That I salute the Byelorussian-American Association on this historic occasion.

Howard M. Metzenbaum
United States Senator

Congress of the United States
Washington, DC 20515

For: THE 73rd ANNIVERSARY OF THE PROCLAMATION OF THE INDEPENDENCE
OF THE BYELORUSSIAN NATIONAL REPUBLIC

By: CONGRESSWOMAN MARY ROSE OAKAR

WHEREAS, Congress is especially pleased to note the 73rd Anniversary of the Proclamation of the Independence of the Byelorussian National Republic, which is being celebrated by the Byelorussian-American Association of Cleveland, at the Byelorussian-American Cultural Center - 11022 Webster Road, Strongsville, Ohio - on Sunday, March 24, 1991; and

WHEREAS, The members of the Byelorussian-American Association annually mark the Independence of Byelorussia and join with Byelorussians around the World to preserve their language and culture; and

WHEREAS, All Byelorussians stand together in their struggle for Freedom and Independence for Byelorussia; now, therefore

BE IT RESOLVED, That the Congress of the United States congratulates the Byelorussian-American Association of Cleveland, as they celebrate the 73rd Anniversary of the Proclamation of the Independence of Byelorussia, and wishes them continued success in the future.

Mary Rose Oakar

MARY ROSE OAKAR
Member of Congress
20th District - Ohio

City of Cleveland

MICHAEL R. WHITE, MAYOR

Proclamation

Designating March 25, 1991, as

"BYELORUSSIAN INDEPENDENCE DAY"

The Byelorussian-American Association of Cleveland is observing the 73rd Anniversary of the Proclamation of Byelorussian Independence with a dinner and commemorative program at the Byelorussian Independence-American Cultural Center, Sunday, March 24, 1991, beginning at 1:30 p.m.

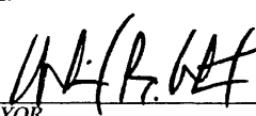
On March 25, 1918, in the capital city of Minsk, the Rada and its Executive Council solemnly proclaimed the independence of Byelorussia, but the young Republic soon became a victim of Soviet imperialism and brutal occupation.

Since that time, the Byelorussian people have been deprived of political and religious freedom in their homeland. Despite persecution, the Byelorussian patriots have continued to fight for the re-establishment of their God-given rights and independence. Today, Byelorussia is a member of the United Nations, not as a free country, but under Soviet control.

I am honored to join with the citizens of Cleveland in extending this warm expression of best wishes to John Chanenka, President of the Byelorussian-American Association of Cleveland, the other officers and members as they commemorate this historic day in the lives of all Byelorussians.

NOW, THEREFORE, I, Michael R. White, the 54th Mayor of the City of Cleveland, do hereby proclaim March 25, 1991, as "BYELORUSSIAN INDEPENDENCE DAY" in Cleveland. I have issued an Executive Order to display the Byelorussian flag above City Hall on this day. I urge all citizens to join me in wishing for those of Byelorussian heritage in this city, state, and nation, freedom for their beloved homeland.

IN WITNESS WHEREOF, I have set my hand and caused the Corporate Seal of the City of Cleveland to be affixed on this 25th day of March in the year 1991.

MAYOR

У рэдакцыю часопіса «Полацак» прыслалі 5:

Абрамчык М. 12. Акула К. 6. Азарка Я. 12.
Бахар М. 6. Беленіс А. 12. Белямук М. 3 000. Балтрушэвіч В. 13.
Вараабей К. 10. Вініцкая К. 15. Ворт і Вайцехоўскі К. 10. Вярбіцкі
К. 6.
Галоўка М. 78. Галляк Р. 15. Ганько М. 6. Гасццеяў Ю. 10.
Грабінскі С. 6.50. Грынкевіч К. 20. Грыцуц Б. 6. Гутырчык С. 12.
Даніловіч А. 6. Даніловіч Б. 12. Данілюк Б. 6.50. Дубаневіч Т. 5.
Жук-Грышкевіч Р. 12. 50.
Занковіч Е. 6.50.
Іванко Ц. 5.
Кажан В. 50. Кажура П. 12. Калоша К. 30. Каравеўскі М. 12.
Карніловіч Сл. 5. Карніловіч С. 35. Касцюшкевіч Я. 13. Каваленка В.
10. Каваленка Я. 5. Калядка М. 5. Каханоўская І. 10. а.Кендыш В. 13.
Кіель В. 12. Кумейша М. 13. Кучура М. 12.
Латушкін М. 64. Лукьянчык А. 10. Лукашэвіч В. 5.
Мароз Г. 10. Махнач М. 6. Мерляк К. 20. Міраеўскі А. 20.
Міцкевіч А. 6.
Набагез В. 100. Нядзьвецкі П. 50.
Орэхва В. 13. Орса —Рамана А. 78.
Палескі А. 12. Палонская Ю. 5. Палюховіч М. 12. Пелеса А. 6.
Пятроўскі Я. 15.
Раковіч Я. 10. Радзюк Г. 10. Ра́куць В. 42. Рамук В. 18. Русак
Ул. 6. Рэпэцкі Г. 6.
Сажым Я. 5. Семянчук А. 10. Сенька М. 6. Сергеевіч В. 10.
Сільвановіч М. 12. Смаршчок М. 50. Стагановіч Л. 6. Стома В. 12.
а.Стралко М. 35. Стрэчань А. 5. Субота А. 12.
Тулейка М. 12. Тэдоне Г. 6.50.
Філістовіч А. 6.50.
Ханенка Я. 10. Хрэноўскі А. 6.50.
Цярпіцкі В. 12.
Чарнецкі А. 12.
Шавейка М. 5. Шчорс М. 35. Шымчык Я. 10. Шчэцька В. 24.
Юхнавец Я. 16.
Ягаўдзік В. 5. Яканюк В. 24. Яцэвіч В. 10.

Царква Жыровіцкае божаяе мазі ў Кліўлендзе — 4 000.